

Købmændene i Sakskøbing og Maribo i 1700-årene

– deres økonomiske og sociale placering

AF GREGERS HANSEN

Lokalt afgrænsede artikler optages normalt ikke i Fortid og Nutid, men denne regel har dog været brudt, når der var tale om artikler med et bredt perspektiv. Redaktionen har derfor gerne villet bringe fhv. kommunaldirektør, cand. polit. Gregers Hansens studie over købmænd i Sakskøbing og Maribo. Gennem grundige analyser af især skatteligninger, brandtaxationer, skifter og obligationsprotokoller er det lykkedes at kaste et skarpt lys over økonomiske forhold i 1700-årene, hvor byernes købmænd skiller sig ud som en altdominerende gruppe. Købmændenes afstamning og slægtsmilieu undersøges, og det ses, at de i utrolig høj grad er indbyrdes beslægtede – bilagets 11 slægtstavler viser hvorledes. Det er stort set en enkelt »familie«, der har været økonomisk bestemmende i Sakskøbing og Maribo i 1700-tallet. Man må håbe der vil blive foretaget tilsvarende undersøgelser om andre byer.

Såvel indberetninger af 1735 fra lollandske byfogeder¹ som en klage af 1762 fra lollandske købmænd² fortæller om købmændenes økonomiske vanskeligheder som følge af at godsejere og deres funktionærer tiltog sig en del af den næring, som efter lov og ret tilkom købmændene. Det synes vel godtgjort, at godsejere og forvaltere trængte ind på købmændenes gebet, men hvorledes var købmændene stillet sammenlignet med deres bysbørn?

Uden at tegne noget lyst billede af købmændenes forhold viser byfogedindberetningerne, at resten af befolkningen var ringere stillet. Men noget mål på forskellen anføres ikke. Den undersøgelse, som her skal beskrives, vil belyse denne forskel.^{2a}

I afsnit I gennemgås Sakskøbings befolkning på grundlag af skattelister, brandtaksationer og skifter, afsnit II beretter tilsvarende om Maribo, afsnit III beskriver realkreditten i begge byer og afsnit IV handler om købmændenes familieforbindelser. I afsnit V drages konklusionen af undersøgelserne.

I. Købmændenes placering blandt Sakskøbings befolkning

De kilder, som giver det social- og personalhistoriske råstof, begynder for Sakskøbings vedkommende et stykke ind i det 18. århundrede at flyde så rigeligt, at man ret nøje kan analysere byens befolkning i de sidste to trediedele af århundredet.

Der skal først på grundlag af skattelisterne redegøres for erhvervsgruppernes indbyrdes økonomiske stilling i 1737 og 1789. Derefter ses fra 1725 og århundredet ud på de højest beskattedes andel i det samlede skattetilsvaret og fra 1761 på de største grundejeres og købmændenes andel i den samlede brandtaksationssum. Og endelig betragtes skifterne.

Hovedparten af de benyttede skattelister omhandler skatten til kommunen – byskatten. Denne skat lignedes i Sakskøbing, som i de fleste andre byer, med halvdelen på fast ejendom – grundskat – og halvdelen på næring – næringskat. (Som det vil ses i det følgende var ligningsgrundlaget i Maribo noget anderledes).

Basis for påligningen af den kommunale grundskat var den grundtakst – taksation af grunde og bygninger – som blev foretaget til påligning af grund- og lejeskat til staten efter forordning af 28. jan. 1682, en skat, som ophævedes ved forordning af 29. dec. 1694. Det er usandsynligt at denne grundtakst har været uforandret gennem hele det 18. århundrede. Spørgsmålet er dog ikke undersøgt, da det er uden betydning for afhandlingens formål.

Næringskatten pålignedes, som betegnelsen angiver, alene personer, der drev handel, håndværk eller anden borgerlig næring. Personer i offentlig tjeneste og folk, der levede af deres kapital, var fritaget og betalte altså kun skat til byen, hvis de ejede fast ejendom, jvfr. Danske lov 3-6-2.

Efter at grund- og lejeskatten til staten var ophævet i 1694 betalte købstædernes indbyggere gennem hele det 18. århundrede ingen anden permanent statskat end konsumtionen. Men der pålignedes ofte ekstraordinære skatter, eengangsskatter, og flere af disse er medtaget i undersøgelsen.

Skattelisten for 1737³ rummer 97 indenbysboende skatteydere, der tilsammen betalte 131 rdl. i byskat. Hertil kommer skat af 4 formentlig udenbysboende husejere og af den på Femø boende købmand Mads Læsøe, der havde borgerskab i byen, ialt 4 rdl., således at det samlede skattetilsvaret udgjorde 135 rdl.

Nedenfor angives de indenbysboendes fordeling efter erhverv samt for hver enkelt gruppe det gennemsnitlige skattetilsvaret:

9 købmænd	6 rdl. 3 m. 8 sk.
3 skippere	1 rdl. 4 m. 6 sk.
5 i offentlig tjeneste	1 rdl. 1 m. 4 sk.

51 håndværkere	0 rdl. 5 m. 7 sk.
2 øltapper og værtshusholder	0 rdl. 5 m. 0 sk.
11 mænd med uoplyst erhverv ⁴	0 rdl. 3 m. 8 sk.
8 kvinder, antagelig alle enker ⁴	0 rdl. 1 m. 13 sk.
8 daglejere	0 rdl. 1 m. 0 sk.
<hr/>	
97 ialt	

Den store økonomiske ulighed er iøjnefaldende. De 9 købmænd betalte 45 % af de indenbysboendes skat, men inden for gruppen var der en ret stor spredning:

Niels Jensen betalte	11 rdl. 0 m. 3 sk.
Ole Rasmussen	10 rdl. 1 m. 12 sk.
Jørgen Toft	9 rdl. 3 m. 11 sk.
Hans Christensen	6 rdl. 1 m. 4 sk.
Lars Rasmussen Rostocker	5 rdl. 4 m. 11 sk.
Jochum Blich ^{4a}	5 rdl. 3 m. 2 sk.
Niels Christensen	4 rdl. 2 m. 4 sk.
Peder Jensen Bert	3 rdl. 5 m. 15 sk.
Peder Henriksen	2 rdl. 2 m. 12 sk.

Inden for de øvrige erhvervsgrupper var skatteyderne ret ens stillede. Blandt de 3 skippere var Morten Jensen den største skatteyder med 3 rdl. 2 m. 3 sk.

I denne forbindelse skal peges på, at byfogedindberetningen af 1735, som kun nævner to skippere, fortæller, at købmændene i vid udstrækning selv fragtede deres varer, idet 7 af de i byen hjemmehørende 9 skibe – 3 små galioter og 6 små jagter – tilhørte købmændene Hans Christensen, Lars Rasmussen Rostocker, Niels Jensen, Ole Rasmussen, Peder Jensen Bert og den på Femø boende købmand Mads Læsøe og de to resterende skibe skipperne Morten Jensen og Johan Hartvig. Galioterne var på 14–16 læster, jagterne kun halvt så store. Galioterne tilhørte Morten Jensen, Lars Rostocker og Hans Christensen. Denne ejede tillige en jagt. Også købmand Niels Caspersen Siøe, der var død, da byfogedindberetningen blev afgivet, har ejet skib⁵. Dette at købmændene ejede skib er en naturlig konsekvens af, at mange af dem – som borgerskabsregistrene udviser – er begyndt som skipper.

Men tilbage til skattelisten af 1737: De 5 personer i offentlig tjeneste var byfoged Morten Hammer, byskriver Niels Rasmussen, vicedommer Espen Tommesen, organist Mouritz Lyssing og klokker Hans Abrahamsen Mule. Af disse betalte Hammer den største skat med 1 rdl. 5 m. 2 sk. Kun Espen

Tommesen var sat i næringskat. Hvad næring, han drev, vides ikke. Han havde i 1728 løst borgerskab og havde da blot oplyst, at han »agtede sig at ernære, hvad gud og lykken hannem i fremtiden vil tilføje«. De øvrige fire betalte alene grundskat. De levede vel udelukkende af deres indtægter fra tjenesten, om hvis størrelse i forhold til de øvrige indbyggeres man således intet kan slutte ud fra skatelisten.

Af de 51 håndværkere betalte 3, Peter Feldbereder, skomager Morten Hasling og tobaksspinder Samson Hansen mellem 2 og 3 rdl. i skat, alle de andre mindre.

Kun 28 af de i byen boende 97 skatteydere betalte ikke grundskat og ejede altså ikke hus. Men af de 8 daglejere – den dårligst stillede gruppe – var kun een husejer. Af de 8 kvindelige skatteydere var derimod de 7 sat i grundskat og kun i grundskat, den ottende kun i næringskat.

1737-skattelistsens oplysninger suppleres gennem Sakskøbings byfoged Morten Hammers indberetning af 1735. Denne indberetning er ret udførlig og indeholder bl. a. en fortegnelse over familieoverhoveder og enlige i byen, ialt 106 personer⁶, med oplysning om hver enkelts erhverv og økonomiske stilling. Desuden giver indberetningen sammenfattende bedømmelser af de enkelte erhvervsgrupper.

Af de 106 personer betegnes 66 som fattige (eller armelige). Herudover er een (klokkeren) »i ringe tilstand« og om Jørgen Snedker siges blot, at han ikke kan fortsætte håndværket. Han må vel så antages at være nær fattigdommen. 5 daglejere må herudover henregnes til de fattige, ialt altså 73 fattige af 106.

Et andet supplement til 1737-skatelisten haves gennem en formueskat af 1743^{6a}. Da der var fare for krig med Sverige, blev der ved forordning af 20. aug. 1743 pålagt forskellige ekstraskatter, herunder en formueskat på 2 %. Skatteyderne har afgivet erklæring om deres formues størrelse, men den høje skat har nok i mange tilfælde haft for lave angivelser til følge.

Sakskøbings købmænd havde opgivet disse beløb:

Niels Jensen	800 rdl.
Ole Rasmussen	1000 rdl.
Jørgen Toft	700 rdl.
Hans Christensen	300 rdl.
Lars Rasmussen Rostocker	100 rdl.
Jochum Blich ^{4a}	400 rdl.
Peder Henriksen	0 rdl.

Niels Christensen var fraflyttet byen og Peder Jensen Bert var afgang ved døden. Købmand Hans Christian Fritscher, der 1740 havde nedsat sig i

Sakskøbing, havde opgivet 400 rdl., købmand Chreinhof Junior, som havde været købmand i Nysted fra 1736 og i begyndelsen af 1743 havde nedsat sig i Sakskøbing, 800 rdl. og skipper Morten Jensen 200 rdl. Herudover havde meget få opgivet formue og kun meget små beløb.

Skattelisten for 1789⁷ rummer 104 indenbys skatteydere, der tilsammen betalte 274 rdl. 5 m. 14 sk. i byskat. Når hertil lægges grundskat af 3 ejendomme, som var i fælleseje, formentlig blandt indenbysboende, grundskat af en ejendom, som ejedes af udenbysboende, og næringskat af 14 udenbysboende skippere, fås et samlet skattebeløb af 297 rdl. 5 m. 8 sk.⁸

Byens 11 købmænd betalte følgende skat:

	Næringskat	Grundskat	Tilsammen
Jørgen Junior	12-4- 8	8-0- 0	20-4- 8
Peder Wandel	7-0- 8	8-4- 5	15-4-13
Lars Junior	8-4- 7	4-2- 0	13-0- 7
Andreas Stadager	7-0- 8	5-3- 3	12-3-11
Jens Hansen	8-4- 7	2-5-15	11-4- 6
Jens Carlsdorph	2-0-13	8-3- 1	10-3-14
Jens Blichs enke	2-2- 4	6-0-12	8-3- 0
Peder Albretsen Boye	3-3- 5	2-5- 4	6-2- 9
Christen Boye	2-0-10	1-0- 2	3-0-12
Niels Just	1-5- 6	0-2- 4	2-1-10
Alexander Ballin	1-5- 6	0	1-5- 6
eller gennemsnitlig			9-4- 4

Købmandene betalte i 1789 kun 39 % af de indenbysboendes byskat mod 45 % i 1737.

Lægger man til købmændenes skat i 1789 den skat, som betaltes af de øvrige i byen boende næringsdrivende uden for håndværkerstanden: 1 skipper, 1 værtshusholder og følgende næringsdrivende, som ikke var repræsenterede i 1737: 1 galanterihandler, 2 møllere og 2 bagere – ialt 7 personer – kommer man op på 43 % af de indenbysboendes samlede skat, en andel, som betaltes af 18 af 104 skatteydere, medens de 45 % i 1737 betaltes af 9 af 97 skatteydere.

En sammenstilling af erhvervsgruppernes gennemsnitlige skat i 1789 viser følgende:

11 købmænd	9 rdl. 4 m. 4 sk.
7 andre næringsdrivende, jvfr. ovenfor	1 rdl. 4 m. 9 sk.
8 i offentlig tjeneste	3 rdl. 5 m. 3 sk.

58 håndværkere	1 rdl. 5 m. 2 sk.
9 enker	1 rdl. 3 m. 8 sk.
11 daglejere	0 rdl. 2 m. 0 sk.
<hr/>	
104 indenbys skatteydere.	

I 1737 var den gennemsnitlige håndværkerskat 13,8 % af købmandens, i 1789 19,1 %.

De 8 personer i offentlig tjeneste var kirurg, birkeskriver ved Berritsgård birk. exam. jur. Johan Christian Backhausen, byfoged, postmester, exam. jur. Christen Holm Colding, klokker Johan Friderich Kunchel, konsumtionsforvalter Oluf Olufsen, organist Frederik Ostenfeld, strandkontrollør Mathias Rosfelder, brandmester Peiter Peitersen og trommeslageren. I modsætning til hvad der var tilfældet i 1737 er denne gruppes medlemmer meget uens stillet, idet Colding og Olufsen hver betalte godt 9 rdl. i grundskat, mere end nogen anden person i byen, medens Kunchel kun betalte 3 m. 6 sk. og Rosfelder og trommeslageren, de eneste i gruppen, som foruden grundskat betale næringssskat, ialt kun betalte henholdsvis 5 m. 2 sk. og 4 m. 3 sk. i samlet skat.

Af de 58 håndværkere betalte 14 mere end 3 rdl. i skat. Feldbereder Jens Hansen Sahl lå højest med et skattetilsvær på 6 rdl. 4 m. 8 sk., hvoraf 4 rdl. 3 m. 14 sk. var grundskat.

Antallet af håndværkere var nogenlunde det samme som 50 år tidligere, men fordelingen på fag var anderledes:

	1737	1789		1737	1789
Skomagere	14	25	Pottemagere	1	1
Skrædere	5	3	Bødkere	2	1
Handskemagere	3	3	Tobaksspindere	4	0
Vævere	2	2	Murere	1	3
Hattemagere	1	0	Tømrere	0	4
Parykmagere	0	1	Snedkere	8	4
Feldberedere (garvere)	1	2	Smede	5	4
Farvere	0	1	Glarmestre	1	1
Sadelmagere	1	2			
Kobbersmede	1	1	ialt	51	58
Drejere	1	0			

Det virker ret forbløffende, at der i 1789 var 25 skomagere, at altså mere end hver fjerde af de i byen boende mandlige skatteydere var skomager. Herudover skal peges på, at tobaksspinderfaget, som i 1737 havde 4 ud-

Sakskøbing – gengivet efter Erich Pontoppidan: *Den danske Atlas*, bd. III, 1767.

øvere, synes forsvundet i 1789, hvorved dog bemærkes, at Niels Just, der i skattelisten for 1789 er opført som købmand, i 1786 andetsteds betegnes som tobaksplantør⁹.

1789-skattelistsens 9 enker betalte kun grundskat. Af de 11 daglejere betalte 8 kun næringsskat, 2 kun grundskat. Af samtlige 104 indenbys skatteydere var der kun 31, der ikke betalte grundskat, altså nogenlunde det samme forhold som i 1737.

Ved en sammenligning mellem antallet af erhvervsudøvere i de forskellige grupper i 1737 og i 1789 må man være opmærksom på, at der i 1737 var 11 mænd, hvis erhverv var uoplyst, medens i 1789 alle er grupperet efter erhverv. Og man må være forsigtig med af skattetallene at drage for vidtgående konklusioner m. h. t. personernes økonomiske stilling. Hverken skønnet over skatteevnen eller evnen til at skjule den kan tænkes at have været ganske ens i to år med 50 års mellemrum.

Befolkningens økonomiske forhold i 1789 belyses yderligere gennem en ekstraskatteliste, idet der ved forordning af 11. marts 1789 blev pålagt ekstraskatter til staten – ligesom i 1743 under fare for krig med Sverige¹⁰. Det drejede sig dels om en formueskat på $\frac{1}{2}$ ‰, dels om en skat på 5 ‰ af indtægt af borgerlig næring samt af embedsindtægt, anden løn

og pension. Embedsindtægt og pension på under 100 rdl. var dog fritaget. Fra indkomstskatten var endvidere fritaget private funktionærer, købmandskarle m. v., hvis lønnen var under 20 rdl. Tyende og daglejere var helt fritaget. Definitionen af skattepligtig formue svarede til vor tids (bohaves o. l. medregnedes ikke). Indtægt af formue beskattedes ikke. Gennem denne regel opstod et problem m. h. t. de næringsdrivende, idet deres formue normalt er anbragt i bedriften, således at rente af formuen ikke kan udskilles af indtægten. Dette problem løstes ved en regel om, at den der betalte formueskat af 4000 rdl. eller derover var fritaget for næringssskat, og at formue indtil 4000 rdl., som en næringssskattepligtig havde stående i sin bedrift, var fritaget for formueskat. Som følge heraf kan hverken formue eller indkomst belyses tilbunds. For personer, der ikke betalte næringssskat, omfatter de i det følgende anførte indkomstbeløb ikke formueindtægt.

Ligesom i 1743 måtte skatteyderne afgive erklæring, som urevideret optoges i skattelisten, hvis indhold nu skal gengives:

Sakskøbing købmænd:	Formue	Indkomst
Jørgen Junior	4000 rdl.	
Peder Wandel		200 rdl.
Lars Junior		360 rdl.
Andreas Stadager		240 rdl.
Jens Hansen		360 rdl.
Jens Carlsdorph		100 rdl.
Jens Blichs enke		100 rdl.
Peder Albretsen Boye	800 rdl.	200 rdl.
Christen Boye	300 rdl.	100 rdl.
Niels Just	300 rdl.	100 rdl.
Alexander Ballin		60 rdl.
Jochum Blich ^{4a}	400 rdl.	
Embedsmænd o. l.:		
Sognepræst Jochum Halling		350 rdl.
Landinspektør Peder Jensen Wiborg		250 rdl.
Konsumtionsforv. Oluf Olufsen	500 rdl.	235 rdl.
Byfoged Christen Holm Colding	700 rdl.	217 rdl.
Birkedommer Thomas Dall		200 rdl.
Strandkontrollør Mathias Rosfelder		150 rdl.
Kordegner Hans Rostrup		148 rdl.
Konsumtionskontrollør Husum		139 rdl.
Klökker Johan Friderich Kunchel		120 rdl.

	Formue	Indkomst
Organist Frederik Ostenfeld	300 rdl.	110 rdl.
Birkeskriver Joh. Chr. Backhausen	1000 rdl.	100 rdl.
Birkeskriver Frederik Dall	100 rdl.	

Øvrige formueskatteydere:

Sognepræst Cort Jørgen Werløs' enke (dtr. af kbmd. Ole Rasmussen)	600 rdl.	
Birkedommer Christen Kølles enke	1300 rdl.	
Forpagter Carlsdorps enke	3750 rdl.	
Kbmd. i Sakskøbing Peder Olsens enke	1000 rdl.	
Krambodkarl Poul Hellemann	600 rdl.	30 rdl.
9 umyndiges midler tilsammen	5048 rdl.	
<hr/> Formue ialt	20698 rdl.	

Herudover giver skattelisten følgende oplysninger om indkomst: 52 håndværkere gennemsnitlig 48 rdl., en møller 100 rdl., en anden møller 20 rdl., 2 bagere hver 60 rdl., en værtshusholder 60 rdl., en slagter 30 rdl., en matros 20 rdl., en galanterihandler 10 rdl., en skoleholder (David Thuge) 50 rdl., en møllersvend 60 rdl., en fuldmægtig 40 rdl., en vægter 30 rdl., 3 brændevinskarle og 2 købmandskarle hver 30 rdl., og en købmandskarl 25 rdl.

Set med nutidens øjne var skattesystemet besynderligt. Der toges ikke meget hensyn til skatteevnen. Den ordinære statsskat, konsumtionen kunne være større for den fattige håndværker med de mange børn end for den rige enke. Og i byskat betalte de nogenlunde det samme. I 1789 betalte den gennemsnitlige Sakskøbing-håndværker 1 rdl. 5 m. 2 sk., enkemadam Carlsdorph 2 rdl. 1 m. 12 sk. Men i en ekstraordinær situation trådte hun til – som byens næststørste formueskatteyder.

I 1725 blev der pålignet bidrag til det grønlandske kompagnis lotteri, i 1729–31 til Københavns genopbygning efter branden 1728⁵ og i 1757 bidrag »formedelst store udgifter til adskillige anstalter, som til landets sikkerhed og bedste er føjede samt formedelst et og andet indfaldet ulykkeligt tilfælde«¹¹, en skat, hvis baggrund var oprustning i forbindelse med den preussiske 7-års krig.

Af tabellen nedenfor fremgår for hver enkelt af disse skatter samt for byskatten for 1737, hvem der var de 5 største skatteydere samt hvor stor en del af den samlede skat disse 5 betalte.

	1725	1729-31	1737	1757
Kbmd. Niels Caspersen Siøe	x	x		
Kbmd. Hans Christensen	x	x	x	
Kbmd. Niels Jensen	x	x	x	
Kbmd. Ole Rasmussen	x	x	x	
Kbmd. Lars Rostocker	x		x	
Student Carl Hans Rodriguetz		x		
Kbmd. Jørgen Toft			x	x
Kbmd. Peder Olsen				x
Kbmd. Chreinhof Junior				x
Kbmd. Jens Blich				x
Kbmd. Hans Christian Fritscher				x
	34 %	36 %	32 %	45 %

Nedenfor meddeles tilsvarende oplysninger angående byskatten for 5 år i århundredets slutning¹².

	1772	1782	1787	1792	1800
Kbmd. Jens Blich (1792 enken)	x	x		x	
Kbmd. Jochum Blich d. yngre ^{4a}	x	x			
Kbmd. Peder Olsens enke	x				
Kbmd. Chreinhof Junior	x				
Byfoged exam. jur. Knud Møller	x				
Kbmd. Christen Søndahl		x			
Kbmd. Peder Wandel		x	x		
Kbmd. Lars Junior		x	x	x	x
Kbmd. Jørgen Junior			x	x	x
Kbmd. Andreas Stadager			x	x	x
Kbmd. Jens Hansen			x	x	x
Kbmd. Jens Carlsdorph					x
	38 %	34 %	25 %	23 %	37 %

Brandtaksationsværdien af byens gårde og huse kendes for 1761, 1771, 1781 og 1791¹³. (For 1787 og følgende år haves taksation til sprøjte- og vægterskat)¹². Nedenfor ses for 1761 og 1791 taksationsværdien af de 5 største ejendomsbesidderes ejendomme, den samlede taksationsværdi af private ejendomme og hvor stor en del af denne værdi der tilhørte de 5 største ejere.

	1761	1791
Kbmd. Jørgen Tofts enke	3370 rdl.	
Kbmd. Peder Olsen	2990 rdl.	
Kbmd. Jens Blich	2650 rdl.	
Kbmd. Chreinhoft Junior	2450 rdl.	
Kbmd. Jochum Blich den yngre	1550 rdl.	
Købmd. Jørgen Junior		5600 rdl.
Konsumtionsforv. O. Olufsen		5160 rdl.
Kbmd. Peder Wandel		4200 rdl.
Kbmd. Andreas Stadager		3350 rdl.
Sognepræst Jochum Halling		3070 rdl.
tilsammen	13010 rdl.	21380 rdl.
Samtlige private ejendomme	36340 rdl.	69050 rdl.
De 5 størstes i pct. heraf	36	31

I 1771 var byfoged Knud Møller den største ejendomsbesidder med 4450 rdl. taksationsværdi. I 1781 var Jens Blich størst – og meget stor – med 9810 rdl. og næststørst købmand Christen Søndahl, Peder Olsens svigersøn, med 4270 rdl. I 1798 førte Lars Junior an med 5720 rdl., hvorefter fulgte de 4 største fra 1791 med samme beløb som da.

Johan Jørgensen har undersøgt taksationsværdien af ejendommene i Køge¹⁴ og oplyser, at de 5 største ejere i 1791 ejede fast ejendom til en samlet taksationsværdi af 22740 rdl., altså nogenlunde det samme som de 5 største ejere i Sakskøbing. Men sætter man byens samlede taksationsværdi i 1791 i forhold til indbyggertallet i 1787, finder man i Sakskøbing en taksationsværdi på 130 rdl. pr. indbygger mod kun 82 i Køge. Selv med en bred margin for afvigelser i skønnet ved værdiansættelserne må det vel formodes, at man i Sakskøbing har haft bedre boliger og arbejdsrum end i Køge. I Maribo var tallet 95 rdl.

I 1761 fordelte ejendommene i Sakskøbing sig således efter ejerforhold:

16 ejendomme til værdi 14750 rdl. tilhørte 7 købmænd	
58 ejendomme til værdi 11360 rdl. tilhørte håndværkere	
29 ejendomme til værdi 10230 rdl. tilhørte andre	
ialt	36340 rdl.

De to købmænd, som ikke er anført i tabellen over de største, var Jochum Blich den ældre og Hans Christian Fritscher.

I 1791 ejedes ejendomme med samlet taksationsværdi 21630 rdl. af byens 7 købmænd (Peder Wandel, Jørgen Junior, Lars Junior, Jens Carlsdorff, Jens Hansen, Christen Boye og Andreas Stadager). Medens købmændene i 1761 ejede 41 % af den samlede taksationsværdi ejede de i 1791 kun 31 %.

Skifteprotokollerne er gennemgået for årene 1728–1800, og i nedenstående to tabeller er i tidsfølge anført de dødsboer, som enten havde fast ejendom, vurderet til mindst 1000 rdl. eller udviste et overskud på mindst 2500 rdl. Boerne nr. 5b, 5c og 7b opfylder dog ikke dette krav, men er medtaget som et naturligt supplement til nr. 5a og 7a. Den første tabel indeholder købmandsboerne, den anden de øvrige boer.

Købmandsboer 1728–1800.

Skifte efter	Påbeg. år	Vurd. sum for fast ejd.	Overskud
1. Niels Caspersen Siøe	1735	?	4430 rdl.
2. Hans Christensen	1746	2138 rdl.	2616 rdl.
3. Ole Rasmussen	1751	2210 rdl.	12378 rdl.
4. Jochum Blichs 1. hustru ^{4a}	1755	1867 rdl.	5000 rdl.
5a. Chreinhof Junior 1. hustru	1756	660 rdl.	4821 rdl.
5b. Chreinhof Junior 3. hustru	1778	350 rdl.	insolvent
5c. Chreinhof Junior	1786	0 rdl.	insolvent
6. Niels Jensens enke	1757	1320 rdl.	8679 rdl.
7a. Jens Blichs 1. hustru	1763	1700 rdl.	2500 rdl.
7b. Jens Blichs enke	1797	826 rdl.	insolvent
8. Hans Christian Fritscher	1766	1100 rdl.	514 rdl.

Andre boer 1728–1800.

1. Birkedommer Christen Kølles hustru	1763	1300 rdl.	1181 rdl.
2. Møller Rasmus Hansen	1782	1300 rdl.	563 rdl.
3. Sognepræst Jens Vandels enke	1787	130 rdl.	4215 rdl.
4. Feldbereder Jens Hansen Sahls hustru	1797	1400 rdl.	385 rdl.
5. Møller Jens Jochumsen	1799	1250 rdl.	800 rdl.

Det vil ses, at købmandsboerne er væsentligt bedre end de andre boer. Købmandsboerne har i gennemsnit ejendomsbesiddelse til værdi 1571 rdl. og et overskud på 5117 rdl.¹⁵ For de andre boer er de tilsvarende tal 1076 og 1429.

Langt de fleste boers tilstand er meget ringere. Man får ved gennemgangen af skifteprotokollerne indtryk af udbredt fattigdom. Mangfoldige boer

er insolvente eller udviser blot balance mellem indtægter og udgifter. Omkring halvdelen af samtlige boer med fast ejendom udviser en ejendomsværdi på 100 rdl. og derunder. Den laveste vurdering, 20 rdl., forekommer i to tilfælde¹⁶.

Møllerne synes at ligge købmændene nærmest, men ligger dog langt under disse. Også skipperne synes nogenlunde godt stillede. Derimod er flertallet af den store håndværkergruppe meget ringe stillet.

Embedsmændene er gennemgående dårligt stillede. Boerne efter byfoged Oge Dahlstrøm, død 1731, birkedommer Cornelius Kradepohl, død 1736 og landsdommer Nicolai Adeler, død 1737 var insolvente. Byfoged Morten Hammer, død 1757 efterlod sig 80 rdl. Boopgørelsen 1765, da byfoged Knud Møllers hustru Margrethe Lemvig var død, viste et overskud på 150 rdl. Birkedommer Mouritz Mouritzens enke (Lars Rostockers datter), død 1780 efterlod sig 251 rdl.

Væsentligt bedre stillede var dog den i tabellen over andre boer optagne birkedommer Christen Kølle og kirurg, birkeskriver Johan Christian Backhausen, der ved sin død 1794 efterlod sig 2000 rdl.

Og bedre stillede end domstolenes embedsmænd var adskillige præster. I flere tilfælde drejer det sig her om arv efter købmænd. Den ovennævnte præst Jens Vandel var således købmandssøn. Det samme gjaldt sognepræst i Vaabensted Edvard Hincheldey, hvis enke døde 1787, efterladende sig 1280 rdl.¹⁷ Af andre gejstlige kan nævnes sognepræst i Sakskøbing Mogens Hosum, død 1745, boets overskud 894 rdl.¹⁸, hans enke, død 1768, boets overskud 568 rdl.¹⁹ og sognepræst i Slemminge Niels Hjort, død 1778²⁰, boets overskud 1049 rdl.²¹

II. Købmændene og Maribos øvrige befolkning

Til belysning af Maribos befolknings forhold foreligger stort set tilsvarende materiale som for Sakskøbing. Dog findes skifter kun fra og med 1770, og en systematisk gennemgang af disse skifter er ikke foretaget.

Byskattelisterne for Maribo giver et bedre bidrag til belysning af indbyggernes økonomiske stilling end Sakskøbing-listerne. Medens man nemlig i Sakskøbing lignede det samlede byskattebeløb med halvdelen på næring og halvdelen som grundskat på fast ejendom, lignede man i Maribo en del af byskatten på alle byens betalingsdygtige indbyggere »efter deres vilkår«²². Ikke blot blev på denne måde personer, som hverken drev næring eller ejede fast ejendom, inddraget under ligningen, men der kunne i det hele tages skyldigt hensyn til at næring og ejendomsbesiddelse ikke er fyldestgørende udtryk for skatteevnen. Den omhandlede del af skattelisten må antages i ikke ringe

grad at være præget af takserborgernes formodning om personernes formueforhold. Som hjemmel for denne ligningsmåde henviste byfogeden over for stiftamtmanden til Danske Lov 3-6-3²³.

I 1737 lignedes ca. tre femtedele af byskatten efter Danske Lov 3-6-3 som, hvad jeg i det følgende vil kalde »almindelig skat«. I århundredets slutning var den almindelige skats andel mindre, i 1787 kun ca. en syvendedel.

Skattelisten for 1737²⁴ viser, at 138 indenbysboende skatteydere tilsammen betalte 168 rdl. i byskat.

Maribos 12 købmænd betalte 1737 følgende beløb i skat (rdl. – m. – sk.):

	Alm. skat	Næringsskat	Grundskat	Samlet skat
Knud Pedersen Sølling	7-0-0	1-4-8	3-0-4½	11-4-12½
Benjamin Linds enke	6-4-0	1-4-8	2-2-10	10-5-2
Hans Reimer	3-0-8	1-4-8	1-2-7	6-1-7
Johan Reimer	5-0-0	0-5-4	0-1-6½	6-0-10½
Niels Toft	3-0-8	0-5-4	0-5-5½	4-5-1½
Johan Glochsin	3-0-8	0-5-4	0-5-1	4-4-13
Mathias Nicolai Huusbye	3-0-8	0-3-8	0-4-14	4-2-14
Mathias Møller ²⁵	1-3-8	0	1-4-2	3-1-10
Jøderne ²⁶	1-0-0	1-1-0	0-2-4	2-3-4
Peder Jensen	1-4-0	0-3-1	0-1-11	2-2-12
Jørgen Jensen	1-1-0	0-2-3	0-3-15	2-1-2
Thomas Reimer	0-1-8	0-1-12	0	0-3-4
Købmændene gennemsnitlig				5-0-1

I modsætning til hvad der var tilfældet i Sakskøbing var der imidlertid i Maribo andre større skatteydere end købmændene. Nedennævnte personer betalte 2 rdl. eller derover i skat.

	Alm. skat	Næringsskat	Grundskat	Samlet skat
Farver Peter Willumsens enke med søn				
Peter Willumsen	6-4-0	1-4-8	2-4-14	11-1-6
Landfysikus dr. med.				
Balthazar de Buchwald	4-0-0	0	1-1-14	5-1-14
Apoteker Henrik				
Nicolai Hoffmann	3-3-0	1-0-0	0-0-13½	4-3-13½
Byfoged Niels Siersted	3-0-8	0	0	3-0-8
Rektor Heiche	1-2-0	0	0-5-1	2-1-1
Provst Henrik Roth	2-0-0	0	0	2-0-0

Dersom man ikke havde pålignet en del af skatten som almindelig skat, havde byfogeden og provsten været skattefri. Johan Reimer ville naturligvis have fået næringskat og grundskat forhøjet med 150 %, men ville dog være sluppet med under halvdelen af den nu pålignede skat.

De 12 købmænd betalte 36 % af den samlede byskat. De 12 største skatteydere betalte 46 % af skatten eller nogenlunde det samme som den tilsvarende del af Sakskebings skatteydere betalte.

Byens største erhvervsgruppe var naturligvis håndværkerne. Det er lykkedes at identificere 55 af skatteyderne som håndværkere. De 55 betalte gennemsnitlig 4 m. 7 sk. i skat, altså nogenlunde som i Sakskebing.

Om de ovennævnte Mariboborgeres formuesforhold i 1743 foreligger følgende oplysninger^{26a}:

	Formue rdl.
Købmand Knud Pedersen Sølling	9600
Købmand Johan Reimer	4750
Købmand Niels Toft	0
Købmand Mathias Nicolai Huusbye	0
Købmand Mathias Møller	500
Købmand Peder Jensen	1090
Peter Willumsens enke	10100
Apoteker Hoffmann	700
Byfoged Siersted	0
Rektor Heiche	0
Provst Roth	0

Benjamin Linds enke var afgået ved døden, ligeledes købmændene Hans Reimer og Johan Glochsin, hvis enker var gift med hhv. købmand Niels Staal, der opgav sin formue til: 384 og købmand Mathias Knudsen, der opgav: 367.

Dr. Buchwald og købmand Thomas Reimer var fraflyttet byen. Købmand Jørgen Jensens skæbne kendes ikke.

Herudover forefandtes flg. formuer:

Landsdommer Høserich	9460
Provinsialmedikus, dr. med. Vilhelm Hahn	800
Købmand Mads Læsøe	1800
Købmand Mads Reimer	200
2 præstenker tilsammen	960
3 andre skatteydere tilsammen	1623
Hos formyndere indestod for 5 umyndige	7825
<hr/>	
Formue ialt for alle de nævnte Mariboborgere	50159

De 10 købmænd med formue ejede tilsammen 18691 rdl. eller 37 % af den samlede formue. De 5 umyndige og den ene præsteenke var børn af Maribokøbmænd. De ejede tilsammen 17 % af den samlede formue.

I 1787 betalte 117 indenbysboende skatteydere tilsammen 320 rdl. i byskat²⁷. Nedenfor anføres skattebeløbene for byens 8 købmænd samt for øvrige skatteydere, for så vidt de betalte mere end 1 rdl. 3 m. 15 sk. i alm. skat eller over 6 rdl. 2 m. i samlet skat.

	Alm. skat	Næringskat	Grundskat	Samlet skat
Farver Hans Chr. Erreboe	2-1-0	5-4-0	14-0-9	21-5-9
Kbmd. Lorentz Johan				
Møller	2-1-0	8-3-0	10-4-10	21-2-10
Kbmd. Christian Krøyer	2-1-0	8-3-0	8-3-9	19-1-9
Kbmd. Edvard Sidenius	2-1-0	9-5-8	2-0-½	14-0-8½
Kbmd. Christopher Holm	1-4-0	6-2-4	5-0-4	13-0-8
Kbmd. Niels Staal	1-5-0	5-4-0	4-4-8½	12-1-8½
Kbmd. Peder Jensens enke	2-2-0	0	8-4-15	11-0-15
Inspektør Jacob Petersen	2-4-0	0	6-4-9	9-2-9
Apoteker Joh. Christoph. Hoffmann	0-2-0	0	9-0-5	9-2-5
Kbmd. Bertel Wichmand				
Suhr	0-5-0	4-1-8	1-2-15	6-3-7
Provincialmedikus				
dr. med. Vilhelm Hahn	2-4-0	0	3-4-5½	6-2-5½
Kbmd. Søren Trie	0-4-0	2-5-0	0-1-6	3-4-6
Kbmd. Elias Mendel	0-1-4	1-4-10	0-1-6	2-1-4

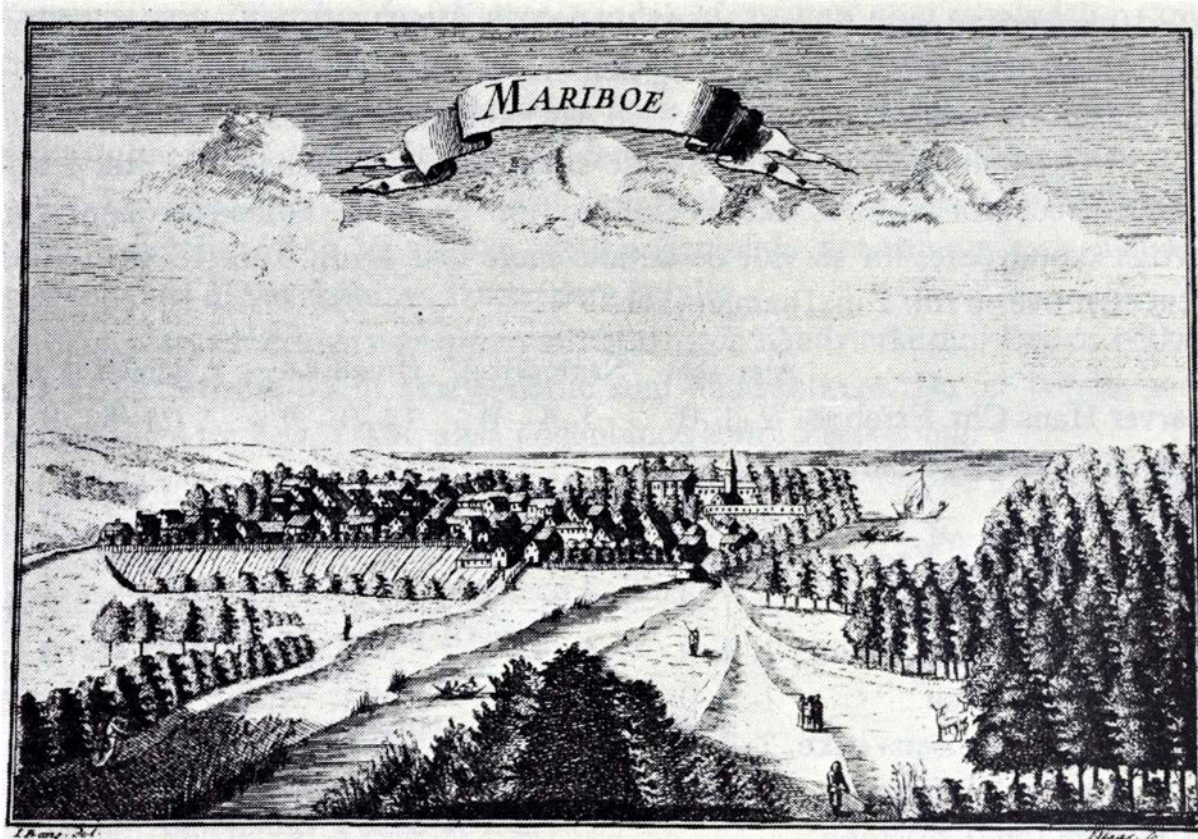
Erhvervsgruppernes gennemsnitlige byskat var i 1787 følgende:

8 købmænd 11-3-8

Øvrige skatteydere udover de 8 købmænd og de 5 ovenfor anførte:

6 i diverse erhverv	2-1-15
54 håndværkere	2-0-7
14 i offentlig tjeneste og lign.	1-1-0
10 daglejere ²⁸	0-3-6
10 fattige (heraf 3 enker)	0-3-1
6 præsteenker	1-3-9
4 andre enker	0-4-8

Ialt 117 indenbysboende skatteydere.

Maribo – gengivet efter Erich Pontoppidan: *Den danske Atlas*, bd. III, 1767.

I 1737 var håndværkernes gennemsnitlige skat 14,8 % og i 1787 17,9 % af købmændenes. Købmændene betalte i 1787 29 % af den samlede indenbys skat, og sammen med 5 store skatteydere uden for købmandserhvervet (Erreboe, Peder Jensens enke, Jac. Petersen, Hoffmann og Hahn) betalte de – 13 af 117 skatteydere – 47 % af skatten. Som i Saksøbing betalte i Maribo købmændene nu en mindre del af skatten end i 1737.

Ingen af de 10 fattige var sat i almindelig skat, kun en enkelt var sat i næringskat, men de var alle sat i grundskat. For så vidt angår 9 af dem var altså ejendomsbesiddelse årsagen til at de figurerer på skatlisten. Der må antages i byen at have været adskillige fattige uden fast ejendom. Folketællingen 1787 indeholder 136 husstande, skatlisten som nævnt 117 indenbysboende skatteydere. Differencen mellem de to tal angiver vel nogenlunde antallet af sådanne fattige. Tilsvarende var der i Saksøbing 1787 99 indenbys skatteydere, men 125 husstande. At således i Saksøbing 21 % af husstandene var fri for skat mod kun 14 % i Maribo, kan ikke tages som udtryk for mere udbredt fattigdom i Saksøbing. Det er måske udelukkende en følge af at skatten dér kun lignedes som grundskat og næringskat.

Vi ser derefter på formue- og indkomstforholdene som belyst i ekstraskatlisten 1789¹⁰:

Købmænd m. v.:	Formue	Indkomst
Købmand Lorentz Joh. Møller		300 rdl.
Købmand Christian Krøyer		400 rdl.
Købmand Edv. Sidenius	4000 rdl.	
Købmand Christopher Holm	4000 rdl.	
Købmand Niels Staal	4200 rdl.	
Købmand Elias Mendel	800 rdl.	50 rdl.
Købmand Bertel Wichmand Suhr		150 rdl.
Farver Hans Chr. Erreboe		300 rdl.
Apoteker Hoffmann		100 rdl.

Personer i offentlig tjeneste:

Sognepræst Jørgen Stauning		332 rdl.
Provinsialmedikus, dr. Hahn	2000 rdl.	320 rdl.
Konsumtionsforvalter Trane		283 rdl.
Adjungeret provinsialmedikus, dr. Wiwet		200 rdl.
Konsumtionskontrollør Riegels		181 rdl.
Birkedommer Claus Kølle	1133 rdl.	148 rdl.
Byfoged Mathias Reimer		138 rdl.
Kapellan Poul Lyngbye	600 rdl.	134 rdl.
Forvalter Fach		100 rdl.

Enker og umyndige:

	Formue	Indkomst
Købmand Peder Jensen enke	30000 rdl.	
Sgpr. Joh. Bernt Suhrs enke (dtr. af købmd. Peder Jensen)	1000 rdl.	200 rdl.
Sgpr. H. Chr. Schierns enke		175 rdl.
Sgpr. Jørgen Sebbelovs enke (dtr. af kbmd. Benjamin Lind)		150 rdl.
Sgpr. H. Hornemann Suhrs enke	2700 rdl.	130 rdl.
Sgpr. Isak Sidenius' enke (dtr. af kbmd. i Nykøbing Edv. Hincheldey)	5000 rdl.	119 rdl.
Sgpr. Mathias Müllers enke	8500 rdl.	
Sgpr. Thøger Stistrups enke	1000 rdl.	
Umyndige børnebørn af kbmd. Peder Jensen	2600 rdl.	
Byens 11 øvrige formueskatteydere tilsammen:	2000 rdl.	

Formue ialt 69533 rdl.

Herudover figurerer i skattelisten:

En møller	60 rdl.
55 håndværkere gennemsnitlig	60 rdl.
En brændevinsmand og 2 værtshusholdere gennemsnitlig	43 rdl.
En bager	40 rdl.
2 slagtere gennemsnitlig	40 rdl.
2 husjomfruer hver	16 rdl. 4 m.

Medens den samlede formue (bortset fra de mindre næringsdrivendes) i Maribo var 69533 rdl., var den i Sakskøbing kun 20698 rdl. Forskellen skyldtes for en stor del enkerne, som i Maribo ejede 48200 rdl., i Sakskøbing kun 5650 rdl.

De følgende to tabeller viser henholdsvis for ekstraskatterne 1725, 1729–31 og 1757 samt byskatten 1737 og for byskatten 1764²⁹, 1772, 1782, 1787 og 1798²⁷, hvem der var de 5 største skatteydere og hvor stor en del af den samlede skat de 5 betalte.

	1725	1729–31	1737	1757
Kbmd. Benjamin Lind (1737 enken)	x	x	x	
Kbmd. Lauritz Reimer	x			
Kbmd. Johan Reimer	x	x	x	
Kbmd. Peder Knudsen Sølling	x	x		
Kbmd. Farver Peter Willumsen (1737 enke og søn)	x	x	x	
Dr. med. Buchwald		x		
Kbmd. Hans Reimer			x	
Kbmd. Knud Pedersen Sølling			x	x
Kbmd. Niels Staal				x
Kbmd. Peder Jensen				x
Kbmd. Mathias Møller				x
Kbmd. Mads Læsøes enke				x
	35 %	43 %	27 %	36 %

	1764	1772	1782	1787	1798
Kmd. Peder Jensen	x				
Kbmd. Niels Staal	x	x	x		
Kbmd. Mathias Møller (1772 enken)	x	x			
Kbmd. Johan Groth	x	x	x		
Farver Jens Feilberg (1772 enken)	x	x			

	1764	1772	1782	1787	1798
Kbmd. Christian Krøyer		x	x	x	x
Kbmd. Lorentz Johan Møller			x	x	x
Farver Errebøe			x	x	x
Kbmd. Edv. Sidenius				x	x
Kbmd. Christopher Holm				x	
Kbmd. Christian Lund					x
	25 %	26 %	26 %	27 %	28 %

Ved brandtaksationerne 1761 og 1791 var de 5 største ejere:

	1761	1791
Kbmd. Knud Pedersen Søllings enke	2690 rdl.	
Apoteker Hoffmann	2500 rdl.	
Kbmd. Peder Jensen	2440 rdl.	
Kbmd. Niels Staal	2290 rdl.	
Kbmd. Mathias Møller	2260 rdl.	
Farver Errebøe		4060 rdl.
Kbmd. Lorentz Johan Møller		3860 rdl.
Kbmd. Chr. Krøyer		3200 rdl.
Inspektør Jacob Petersen		3200 rdl.
Kbmd. Hans Gregorius Scherning		3040 rdl.
Tilsammen	12180 rdl.	17360 rdl.
Samtlige private ejendomme	38390 rdl.	62510 rdl.
De 5 største i pct. heraf	32	28

I 1761 ejede byens 7 købmænd (Peder Jensen, Niels Staal, Niels Toft, Mathias Møller, Johan Groth, Peter Theisen og Hans Smith) 17 ejendomme til samlet taksationssum 11940 rdl. eller 31 % af den samlede værdi.

I 1791 ejede byens 8 købmænd (Jochum Blich^{4a}, Chr. Krøyer, Edv. Sidenius, Hans G. Schierning, Lorentz Johan Møller, Mathias Lysholt, Christopher Holm og Bertel Wichmand Suhr) 13 ejendomme til samlet taksationssum 20770 rdl. eller 33 % af den samlede værdi.

I brandtaksationerne for Maribo er anført, hvilke ejendomme der var »lejevåninger«. På disse faldt i 1761 og 1791 henholdsvis 7 og 6 % af taksationsværdien.

III. Realkreditforhold i Sakskøbing og Maribo

Købmændene som panthavere

I Sakskøbing blev 1728–60 tinglyst 311 obligationer³⁰ med pant i fast ejendom inden for jurisdiktionen eller i løvsøre tilhørende en inden for jurisdiktionen boende person. Obligationernes samlede pålydende var 42808 rdl. eller gennemsnitlig 138 rdl. pr. obligation.

I Maribo blev 1738–60 tinglyst 267 obligationer³¹ med et samlet pålydende af 53415 rdl. eller 200 rdl. pr. obligation.

Begge steder var ca. 60 % af obligationerne på 100 rdl. eller derunder. Men medens i Sakskøbing kun 12 af obligationerne var på 500 rdl. og derover, var dette i Maribo tilfældet med 24 obligationer. Og gennemsnitsstørrelsen af disse store obligationer var i Sakskøbing 682 rdl. men i Maribo 1165 rdl.

Gennemsnitsstørrelsen af obligationerne på under 500 rdl. var derimod stort set den samme i de to byer.

At der var flere store obligationer i Maribo end i Sakskøbing, og at disse obligationer i Maribo var væsentligt større end i Sakskøbing, afspejler forskelle i de to byers befolkningssammensætning og næringsliv, forskelle, som allerede de to foregående afsnit har givet en fornemmelse af. De to byer var nogenlunde lige store (indbyggertal 1769: Maribo 506, Sakskøbing 424), men Maribo har med sin centrale beliggenhed og som følge af at den i flere henseender var landsdelens hovedby haft et livligere næringsliv end Sakskøbing. Maribo var sæde for landstinget og her boede provinsialmedikus og apoteker (disse har udstedt hver en af de store obligationer). Maribo havde en farvergård, som i den omhandlede periode skiftede ejer tre gange, hvilket medførte tinglysning af ialt 5 store obligationer. Og Maribos byfoged, Niels Siersted gav sig, skønt tilsyneladende ubemidlet, af med at være godsejer – uden noget gunstigt resultat³². Fra ham var der tre store obligationer. I Sakskøbing var alt mere på det jævne.

Hvem var kreditor?

Lånebeløbenes³³ fordeling efter kreditor fremgår af følgende tabel:

	1728–60 Sakskøbing	1738–60 Maribo
Dødsbomidler	0 rdl.	1597 rdl.
Umyndiges midler	7056 rdl.	14265 rdl.
Fattiges midler	367 rdl.	1151 rdl.
Kirkemidler	612 rdl.	1164 rdl.

	1728-60 Sakskøbing	1738-60 Maribo
Skolemidler	867 rdl.	40 rdl.
Geistlig enkekasse	0 rdl.	414 rdl.
Ialt offentlige og lign. midler	8902 rdl.	18631 rdl.
Købmænd, indenbys	7856 rdl.	12794 rdl.
Købmænd, udenbys	7879 rdl.	2434 rdl.
Præster ³⁴ og præsteenker	4137 rdl.	6069 rdl.
Andre personer	14034 rdl.	13487 rdl.
Tilsammen	42808 rdl.	53415 rdl.
Heraf udenbys personer	23768 rdl.	15135 rdl.

Offentlige og lignende midler er næsten udelukkende midler, hjemmehørende i vedkommende by. For de tre grupper personlige kreditorer (købmænd, præster og andre) er forholdet anderledes – og forskelligt i de to byer, idet der er langt flere udenbys midler i Sakskøbing end i Maribo.

Procentvis er fordelingen således:

	Sakskøbing	Maribo
Offentlige o. lign. midler	21	35
Indenbys personer	24	37
Udenbys personer	55	28
	100	100

Købmændenes dominerende rolle fremgår af følgende tabel:

	Sakskøbing	Maribo
Købmænd	15735 rdl.	15228 rdl.
Købmandsdødsbo	0 rdl.	1597 rdl.
Myndige arvinger efter købmænd	1320 rdl.	1800 rdl.
Umyndige arvinger efter købmænd	3862 rdl.	11418 rdl.
Købmandspenge ialt	20917 rdl.	30043 rdl.
Andre kreditorer	21891 rdl.	23372 rdl.
Tilsammen	42808 rdl.	53415 rdl.

I Maribo havde nedennævnte kreditorer fået tinglyst obligationer med større samlet pålydende end 1000 rdl.:

Købmand Johan Reimer, Maribo	6974 rdl.
Købmand Peder Jensen, Maribo	3398 rdl.
Sognepræst Christian Poulsen, Nr.-Vedby	2600 rdl.
hans enke, Maribo	2200 rdl.
Forvalter Laurs Nielsen, Frederiksdal gods ved København	4500 rdl.
Jacob Flindt, ejer af Nielstrup	2434 rdl.
Købmand Andreas Riegelsens enke, Nakskov	1500 rdl.
<hr/>	
Ialt	23606 rdl.

hvilket svarer til 44 % af den samlede Maribo-obligationsmasse.

For Sakskøbing ser den tilsvarende opstilling således ud:

Købmand Niels Jensen og hans enke, Sakskøbing	4794 rdl.
Købmand Ole Rasmussen, Sakskøbing	1670 rdl.
Gårdmand Hans Rasmussen, Hjelm, Majbølle sogn	2301 rdl.
Birkeskriver, kromand Rasmus Clausen, Oreby	2104 rdl.
Sognepræst Oluf Schytte, Taars	1114 rdl.
Jacob Flindt, ejer af Nielstrup	4973 rdl.
Købmand Johan Reimer, Maribo	2116 rdl.
<hr/>	
Ialt	19072 rdl.

hvilket svarer til 45 % af den samlede obligationsmasse.

Af hensyn til sammenligninger mellem de to sidste tabeller og de foregående skal her indskydes, at Jacob Flindt i disse (som overalt i redegørelsen) er henregnet blandt købmændene.

De to sidste tabeller muliggør opstillingen af følgende procenttabel:

	Sakskøbing	Maribo
Offentlige og lign. midler	21	35
Personer med samlet portefølje over 1000 rdl.	45	44
Andre kreditorer, indenbys	8	13
Andre kreditorer, udenbys	26	8
<hr/>		
	100	100

De to procenttabeller viser, at Sakskøbings beboere i langt højere grad end Maribos har måttet ty til udenbys lånemidler, og at disse midler for Sakskøbings vedkommende i vidt omfang er stillet til rådighed af mindre långivere.

Om forholdet mellem de to byer kan oplyses, at der i Sakskøbing blev udlånt 3161 rdl., hjemmehørende i Maribo og i Maribo 994 rdl., hjemmehørende i Sakskøbing.

Lad os nu se lidt nærmere på de ovennævnte kreditorer. 4600 rdl. af sognepræst Christian Poulsen og enkes obligationsbeløb på tilsammen 4800 rdl. bestod i to obligationer i farvergården i Maribo. Forvalter Laurs Nielsens 4500 rdl. var to obligationer i samme farvergård og Andreas Riegelsens enkes 1500 rdl. var en obligation i farvergården. Både for Christian Poulsens og for Laurs Nielsens vedkommende var låneforholdet opstået som følge af svogerskab til ejere af farvergården³⁵. Da de nævnte personer praktisk taget kun finansierede denne ene ejendom – ganske vist med store beløb – kan der ses bort fra dem ved en betragtning af det almindelige låne-marked i Maribo.

Af store panthavere i Maribo-ejendomme er der da kun købmændene Johan Reimer, Peder Jensen og Jacob Flindt. Johan Reimers samlede prioritetstilgodehavende i Maribo-ejendomme har ved udgangen af 1741 beløbet sig til i al fald 5300 rdl. og ved hans død 9 år senere til i al fald 4700 rdl.³⁶ Johan Reimer drev, som vi har set også udlånsvirksomhed i Sakskøbing, men i væsentligt mindre omfang. Ved hans død var hans prioritetstilgodehavende i denne by højest et par hundrede rdl. Skifte efter Johan Reimer er ikke fundet.

Sålænge Johan Reimer levede, var Peder Jensens samlede udlån meget beskedent, men det steg derefter til et betydeligt omfang. Han døde 1777. I hans bo, som skiftedes 1779, var aktiverne følgende:

Faste ejendomme	4245 rdl.
Udlån	27424 rdl.
Rede penge	624 rdl.
Indbo	2050 rdl.
Arveforskud, ydet børnene	15051 rdl.
<hr/>	
Ialt	49394 rdl.
Der var ingen passiver, men til enkens begravelse, til den yngste datters udstyr og til omkostninger ved skiftet afsattes	718 rdl.
<hr/>	
Til deling mellem enke og børn	48676 rdl.

Skiftet viser en udpræget rentier-status. Købmandsforretningen er altså på dette tidspunkt afhændet eller afviklet.

Udlånene fordelte sig således:

15 simple obligationer	18187 rdl.
28 panteobligationer	6837 rdl.
7 vekselobligationer	2400 rdl.
	<hr/>
	27424 rdl.

Vekselobligationslån er ganske korte lån (veksellån). Forskellen på panteobligationer og simple obligationer er formentlig kun den, at der ikke ved simple obligationer gaves pant – vel fordi kreditor ikke har fundet pant strengt fornødent og har tænkt sig, at det ville være fornærmeligt at fordre pant. Debitorerne efter de simple obligationer var nemlig ikke simple folk. 8 simple obligationer med samlet pålydende 15430 rdl. var udstedt af de lollandske godsejere Poul Abraham Lehn, ejer af Berritsgård, Højbygård og Orebygård, C. G. v. Wallmoden, ejer af Fuglsang og Priorskov, Jørgen Wichfeld^{36a}, ejer af Engestofte og Ulriksdal og Henrich Flindt, ejer af Nielstrup, søn af Jacob Flindt.

Hovedparten af de øvrige simple obligationer var fra medlemmer af Reimer-slægten. Peder Jensen var gift med en broderdatter af Johan Reimer.

Panteobligationerne fordelte sig lokalt således:

17 obligationer fra debitorer i Maribo, ialt	3430 rdl.
5 obligationer fra debitorer andetsteds på Lolland-Falster	1477 rdl.
6 obligationer fra debitorer på Fejø	1930 rdl.
	<hr/>
	6837 rdl.

Der er en tydelig sammenhæng mellem Johan Reimers og Peder Jensens udlånsvirksomhed og de store beløb der er pålignet Johan Reimer og Peder Jensens enke i almindelig skat.

Jacob Flindt, som havde prioriteter både i Maribo og i Sakskøbing, døde 1750. Han var 1712 blevet købmand i Nysted, men købte 1732 hovedgården Nielstrup ved Sakskøbing og havde derefter bopæl på gården. Skifte efter ham er ikke fundet.

Lad os se på de øvrige større panthavere i Sakskøbing. Niels Jensens udlånsvirksomhed var i mange år sideløbende med Jacob Flindts, men udvidedes efter dennes død. Niels Jensen døde 1755. Hans enke, som hensad i uskiftet bo, døde to år efter. Af den efterladte formue, 8679 rdl. var kun 2678 rdl. panteobligationer, heraf 12 på tilsammen 1548 rdl. i Sakskøbingejendomme og 7 på tilsammen 1080 rdl. i ejendomme på Fejø, Femø og Askø. Niels Jensens søn, sognepræst på Fejø Jens Vandel, som arvede 2049

rdl. efter forældrene, døde 1770. Da enken 1778 skiftede med børnene, så boet således ud:

Indbo m. v.	351 rdl.
Obligationer, ikke specificerede	4236 rdl.
Arveforskud til børnene	1612 rdl.
	<hr/>
	6199 rdl.
Passiver	115 rdl.
	<hr/>
Til deling	6084 rdl.

Heraf fik enken halvdelen samt en broderlod, ialt 4259 rdl. Da hun døde 1787, var den samlede formue 4215 rdl. I hendes bo fandtes følgende panteobligationer:

2 obligationer i ejendomme i Rødby	400 rdl.
3 obligationer i ejendomme i Sakskøbing	300 rdl.
2 obligationer i ejendomme på Askø og Femø	666 rdl.
16 obligationer i ejendomme på Fejø	2242 rdl.
	<hr/>
Ialt	3608 rdl.

Niels Jensens svigersøn, købmand i Sakskøbing Ole Rasmussen døde 1751. I dødsboet var panteobligationer med et samlet pålydende af 1513 rdl.: 10 på tilsammen 1153 rdl. i Sakskøbing-ejendomme og 2 på tilsammen 360 rdl. i ejendomme på Femø.

Hans Rasmussen var broder til Ole Rasmussen. Han var fæster af en Abraham Lehn tilhørende gård i Hjelm, vel hans og broderens fødegård. Hans Rasmussen døde 1744 eller 1745.

Rasmus Clausen døde 1771. Skifte er ikke fundet, men ved skiftet efter hustruens død to år før forefandtes kun tre små panteobligationer, alle i Sakskøbing-ejendomme³⁷.

Brandtaksation og behæftelse

Pr. februar 1761 (tidspunktet for den første brandtaksation) har vi søgt opgjort pantegælden i Sakskøbings faste ejendomme. Opgørelsen er foretaget ud fra den forudsætning, at alle panteobligationer fra tiden forud for 1728 (den ældste bevarede skøde- og panteprotokols begyndelsesår) var ude af verden, hvilket må være berettiget, når henses til den korte levetid for obligationerne fra tiden efter 1728³⁸. En større usikkerhed ved opgø-

relsen er, at ikke alle indfrieede pantebrevne fra årene efter 1728 er blevet udslettet af panteprotokollen. Adskillige må antages at være gået tabt ved ildebrande. Det er dog i de fleste tilfælde muligt at danne sig et skøn over, hvorvidt pantebrevet stadig er i kraft. I de ikke få tilfælde, hvor der efter vedkommende ikke udsleltede obligations tinglysning er blevet tinglyst et skøde og samtidig dermed et 1. prioritets pantebrev på et beløb svarende til – eller op imod – købesummen, kan man således trygt betragte den gamle obligation som indfriet.

Opgørelsens resultat ses af følgende oversigter:

I 2 af købmænd ejede ejendomme indestod ialt	650 rdl.
I 50 af håndværkere ejede ejendomme indestod ialt	6024 rdl.
I 15 af andre ejede ejendomme indestod ialt	2895 rdl.
<hr/>	
Tilsammen	9569 rdl.

Behæftelsen, 9569 rdl., udgjorde 26,3 % af den samlede taksationsværdi af byens private ejendomme, 36340 rdl. For købmandsejendommene var procenten 4,4, for håndværkerejendommene 53,0 og for andre ejendomme 28,3. Af den samlede taksationsværdi af private ejendomme faldt 41 % på købmandsejendommene, men i disse indestod kun 7 % af den samlede pantegæld.

På kreditorer fordelte gælden sig således:

Umyndiges midler, fattig-, skole- og kirkemidler	1822 rdl.
Indenbys købmænd	748 rdl.
Andre indenbys personer	152 rdl.
Udenbys personer	6847 rdl.
<hr/>	
Tilsammen	9569 rdl.

Tabellen viser et meget ringe prioritetstilgodehavende 1761 for Sakskøbings egne indbyggere. Deres prioritetstilgodehavende var langt mindre end deres andel i det 1728–60 tinglyste obligationsbeløb, jvfr. følgende opstilling af procenttallene:

	Tinglysning 1728–60	Tilgodehavende 1761
Offentlige og lign. midler	21	19
Indenbys personer	24	9
Udenbys personer	55	72
<hr/>		
	100	100

Ved skifterne efter Ole Rasmussen og hans svigermøder, henholdsvis 1751 og 1757 var byen blevet tappet for kapital, idet langt de fleste af deres arvinger boede andetsteds.

Sammenlignet med de kapitaler, private personer havde indestående i panteobligationer, var de lokale offentlige fonds små, og naturligvis kunne kun en del af disse fondsmidler udlånes som prioriteter.

De lokale offentlige fonds havde følgende størrelse:

Fattigmidler	
Sakskøbing 1792/93 ³⁹	933 rdl.
Maribo 1719/20 ⁴⁰	790 rdl.
1759 (hospitals- og fattigvæsen) ⁴¹	1346 rdl.
Kirkemidler	
Sakskøbing 1750 ⁴²	1904 rdl.
Maribo 1750 ⁴³	1000 rdl.
Skolemidler	
Sakskøbing 1739 ⁴⁴	863 rdl.
Maribo 1731 ⁴⁵	490 rdl.
Loll.-Falsters geistl. enkekasse ⁴⁶ 1750	10750 rdl.
Loll.-Falsters geistl. enkekasse 1760	13183 rdl.

Ingen del af enkekassemidlerne var i 1750 udlånt i Sakskøbing eller Maribo. I 1760 var 313 rdl. udlånt i Maribo.

Rente, lånegrænse m. v.

Som indledningsvis anført blev der i Sakskøbing 1728–60 tinglyst 311 panteobligationer med et samlet pålydende af 42808 rdl. 30 obligationer til et samlet beløb af 2704 rdl. havde alene pant i løsøre. Af de 281 obligationer med pant i fast ejendom var 27 anden prioriteter og 2 tredje prioriteter. Disse 29 obligationer beløb sig til ialt 4254 rdl. Resten, 35850 rdl. eller 89 % af den i fast ejendom pantesikrede gæld var første prioriteter.

Obligationerne kunne i de fleste tilfælde opsiges med et kvart eller et halvt års varsel. Afdragsbetaling var sjældent aftalt; dog forekommer obligationer, som skulle afvikles over 1–2 år gennem halvårlige ydelser. Rent faktisk var de fleste obligationer af kort varighed³⁸.

Et renteproblem i nutidens forstand eksisterede ikke. Renten var ved forordning af 19. februar 1695 fastsat til 5 % («vi . . . ville, at alle obligationer og pantebreve, som herefter udgives eller imodtages . . . til fem af hundrede skulle indrettes»). Og denne bestemmelse var gældende indtil 1767,

dog »lempet« ved forordning af 17. marts 1751 for så vidt angår det offentlige og umyndiges midler, idet disse da – for at tab kunne undgås – tillodes udlånt til 4 %, når 5 % ikke kunne opnås. Denne adgang til lavere rente har det kun været nødvendigt at benytte for et af de 14 lån af denne art, som i de følgende 10 år blev tinglyst i Sakskøbing.

Intet tyder på afvigelser fra renteforskriften gennem underkurs på obligationerne. Snarere synes der på det lokale marked at have været overflod af udlånskapital, den situation, som var baggrunden for 1751-forordningen. Kapital udbødtes ofte til lån ved tinglysning ved landstinget. Eksempelvis kan nævnes at Nykøbing latinske skole i 1737 tilbød 2400 rdl. samlet eller delt mod pant i »godt jordegods eller andet nøjagtig og tilstrækkelig pant«⁴⁷, at Falsters ryttergods' kirker i 1738 tilbød 5000 rdl. samlet eller delt mod »godt og fornøjelig jordegodspant«⁴⁸ og at købmand Nicolai Østrup i Nakskov i 1752 som lavværge for sin kones mormoder tilbød 2000 rdl. til rente 4 % mod »nøjagtig og tilstrækkelig pant«⁴⁹.

At der var rigelig med kapital til rådighed kunne også den omstændighed tyde på, at Peder Jensen efter Johan Reimers død straks kunne tage dennes udlånsvirksomhed op, skønt han ikke var arving efter ham.

Kapitalejerne i den tids små byer har åbenbart, skønt brandforsikring ikke eksisterede (før 1761), betragtet fast ejendom og obligationer i fast ejendom som en af de sikreste pengeanbringelser.

Intet tyder på, at der blandt købmandsobligationerne var konverteret købmandsgæld. Alle pantebrevene synes at hvile på udlån, bortset fra de få tilfælde, hvor der er tale om sælgerprioriteter. Det er købmændenes opsparing der anbringes på denne måde. Købmanden ville kunne se, hvor han havde sine penge, og ville som debitorer have folk, han kunne holde øje med. Det har også været nødvendigt, så højt som købmanden gik op med sine lån. Ejerne kan i virkeligheden i mangfoldige tilfælde betragtes som fæstere. Det synes at have været købmanden der var interesseret i høje ejendomspriser og stimulerede disse gennem store lån. Han turde ikke forsøge andre anbringelsesmuligheder, og jo højere han da kunne prioritere ejendomsværdierne i vejret, des større renteindtægt fik han.

Hovedparten af Sakskøbing-obligationerne indestod i byens småhuse. I tiden 1728–60 har der i Sakskøbing fundet 82 salg sted af sådanne huse, huse med købesum under 200 rdl. (ved 51 af handelerne var købesummen under 100 rdl.).

Den gennemsnitlige købesum ved de 82 handeler udgjorde 94 rdl. Heraf blev gennemsnitlig 15 % berigtiget ved udstedelse af obligation til sælgeren og gennemsnitlig 77 % ved optagelse af lån hos andre, i de fleste tilfælde i realiteten blot udstedelse af ny obligation for den gæld, som i forvejen inde-

stod i ejendommen. Efter handelens afslutning var ejendommene altså gennemsnitlig behæftede ud til 92 % af købesummen. At kreditor i de fleste tilfælde tillige fik pant i ejerens løsøre har sjældent forøget hans sikkerhed væsentligt. Det viser skifteprotokollernes registreringer af håndværkerboerne. Kun yderst sjældent var der til yderligere sikkerhed stillet kaution.

Priserne på disse små huse har ligget ret fast gennem den undersøgte periode. På de større ejendomme – byens gårde – har der været større udsving i priserne, en naturlig følge af at det er et tilfælde, om der på et givet tidspunkt er købere til sådanne ejendomme.

På grund af de små huses høje prioritering kunne selv små udsving i købesummens størrelse give tab for panthaveren.

Dette var Jacob Flindt ude for. Han havde i 1729, da et hus i Søndergade solgtes for 104 sletdaler, sat 100 sletdaler⁵⁰ ind som prioritet. Dette lån blev ved 4 efterfølgende salg – i 1731 for 70 rdl., i 1734, 1738 og 1740 for 100 sletdaler – stående med 100 sletdaler, hver gang mod udstedelse af ny obligation. Men engang i 1740-erne gik det galt. Jacob Flindt måtte overtage pantet og solgte det i 1747 for 80 sletdaler, som han lod indestå i ejendommen. I 1756 solgtes den igen, denne gang for 96 sletdaler⁵¹.

Rasmus Clausen synes derimod at have tjent på en tilsvarende transaktion. Han havde i 1755 med et lån på 130 rdl. muliggjort købet af et hus for 136 rdl. Året efter blev huset solgt for 139 rdl. og lånet hos Rasmus Clausen fornyedes. I 1758 kom huset til auktion, og Rasmus Clausen overtog det som ufyldstgjort panthaver. Et år efter videresolgte han det for 150 rdl., som han lod indestå⁵². Ved en bedømmelse af sagen må man være opmærksom på, at vi ikke ved, om Rasmus Clausen har haft lejetab eller istandsættelsesudgifter.

Som ovenfor anført udgjorde i 1761 den samlede gæld i håndværkerejendommene 53 % af summen af samtlige håndværkerejendommers taksationsværdi. For de behæftede håndværkerejendomme er procenten beregnet til 61, at sammenholde med de 92 %, som er konstateret som småejendommens behæftelse i forhold til købesummen. Denne forskel kan ikke forbavse. Også i vor tid ligger brandtaksationsværdi væsentligt over salgsværdi.

IV. Købmændenes familieforbindelser

Hvilket milieu tilhørte købmændene? Vi har fået en fornemmelse af det ved at se, i hvor høj grad de økonomisk skilte sig fra byernes øvrige befolkning. Vi vil nu søge at komme nærmere ind på livet af problemet ved at undersøge deres slægts- og svogerskabsforbindelser: Hvilken profession havde deres fædre og svigerfædre, brødre og svogre og hvor virkede de?

Dette vil pr. 1757 for de to byers ialt 14 købmænd – 7 i hver af byerne – fremgå af de som bilag gengivne 11 tavler A–L^{52a}, der hver har en af købmændene som proband. 3 af de 14 købmænd – Jochum Blich den yngre, Mathias Nicolai Huusbye og Niels Toft – indgår i andre købmænds tavler (henholdsvis som nr. D2, F2 og F3), der indeholder sådanne oplysninger, at selvstændige tavler er overflødige.

Lad os først se på afstamningen: Probandernes fædre samt deres og deres søskendes svigerfædre fordeler sig efter erhverv således:

	Fædre	Svigerfædre	Tilsammen
Købmand	6	10	16
Skipper	0	1	1
Landmand	0	1	1
Håndværker	2	0	2
Prokurator	0	1	1
Præst	0	4	4
Degn	1	1	2
Arrestforvarer	0	1	1
	9	19	28

At der i tabellen kun indgår 9 fædre, skønt der er 14 købmænd, beror på at – som nævnt – kun de 11 af købmændene optræder som probander, samt på at fædrene til 2 af disse ikke kendes. Alle 9 fædre var hjemmehørende på Lolland-Falster. Af svigerfædre var kun skipperen, prokuratoren, degnen og arrestforvareren hjemmehørende andetsteds.

Ser vi dernæst på probandernes egen generation, kan vi gøre op, at kredsen af deres brødre og svogre består af 14 købmænd, 1 konsumtionsforpagter, 1 skipper, 1 apoteker, 3 landmænd, 1 læge, 12 præster, 1 degn, 1 skoleholder, 2 officerer, 7 andre i offentlig tjeneste o. lign. (B3, C4, K2, L2, L6, L8 og L9) samt 1 rentier, ialt 45 mænd.

Uden for Lolland-Falster boede kun 3 af præsterne, de 2 officerer, skoleholderen og 4 andre i offentlig tjeneste – 2 af disse sidste i Stege. 3 svogre (A9 K3 og K4) er holdt uden for opgørelsen, da de om dem foreliggende oplysninger er mangelfulde.

Det falder i øjnene at der er en stærk binding til Lolland-Falster og at der er mange slægts- og svogerskabsforbindelser med andre købmænd og med præster. Købmændene er stærkt dominerende blandt fædrene, mindre blandt svigerfædrene og endnu mindre blandt brødre og svogre. For præsterne gælder det modsatte: ingen blandt fædrene, nogle blandt svigerfædrene og mange blandt svogrene.

Man vil ved gennemgangen af tavlerne have bemærket, at det ikke er lykkedes at finde frem til alle de personer, som hører hjemme i dem. At denne mangel i væsentlig grad skulle have indflydelse på det talmæssige forhold mellem købmænd og præster er dog usandsynligt, idet oplysninger om disse to erhvervsgrupper er nogenlunde lige let tilgængelige.

Ud over det bidrag, som bilagets tavler giver til belysning af købmændenes sociale placering, afdækker de slægts- og svogerskabsforbindelser købmændene imellem. Sådanne forbindelser er væsentligt talrigere end tavlerne viser. Et net af slægts- og svogerskabsforbindelser griber de 14 købmænd, som i 1757 levede i de to byer, således at de kan siges at have tilhørt een og samme familie.

Det vil blive for vidtløftigt her at komme nærmere ind på disse familieforhold. 1757 er valgt for at gøre status op midt i perioden. Det skal dog anføres at samtlige Sakskøbing-købmænd 1737 og næsten alle Maribo-købmændene samme år hørte til »familien«, men at dennes repræsentation i købmandsstanden i begge byer var mindre sidst i århundredet.

V. Købmandsfamiliens dominerende stilling

»Familien«s økonomiske stilling var følgende: I 1737 hørte i Sakskøbing alle byens 9 købmænd til familien og de betalte 45 % af byens skat. I 1757 var der kun 7 købmænd, alle medlemmer af familien. De 5 højest beskattede blandt dem betalte 45 % af en pålignet ekstraskat. De samme 7 købmænd ejede 1761 16 af byens 103 ejendomme. På de 16 ejendomme faldt 41 % af taksationsværdien af byens private ejendomme. Kun 2 af de 16 ejendomme var belånt og kun 7 % af den i byens ejendomme indestående gæld hvilede på de 2 ejendomme. Skifteprotokollerne viser, at købmændenes boer var langt de største. Maribos skattelister tyder på, at familiens stilling der var knap så stærk i forhold til den øvrige befolkning. Men inden for realkreditten har købmandskapitalen i Maribo spillet en endnu større rolle end i Sakskøbing, idet købmænd og købmænds arvinger i Maribo var kreditorer for 56 % af pantegælden mod 49 % i Sakskøbing.

Til den kapitalkoncentration, som undersøgelsen af skifterne, behæftelsen og ejendomsbesiddelsen afdækker, må have svaret en helt dominerende magtstilling.

En magistrat eksisterede ikke på denne tid i nogen af disse to små byer. Byfogeden var alene om at administrere byen, men købmændene var de naturlige indehavere af hverv som overformynder, kirkevæрге og fattigforstander. Ganske interessant er det, at de derimod delte hvervet som takserborgere med andre. Takserborgerne, som valgtes af borgerskabet for et år

(Danske Lov 3.–6.–1.), pålignede byskatten. I Sakskøbing valgtes 4 takserborgerne, i Maribo 8. I Sakskøbing var i 1737 takserborgerne tre købmænd og en håndværker. Det foregående års kæmner, som skulle deltage i ligningsarbejdet, var også en købmand. I 1787 var to købmænd og to håndværkere takserborgerne. I Maribo var såvel i 1737 som i 1787 kun een af takserborgerne købmand. De øvrige 7 var i 1787 – og antagelig også i 1737 – håndværkere. Det må herved erindres, at skatterne var minimale sammenholdt med købmændenes økonomiske evne.

Købmændenes magtstilling styrkedes gennem slægts- og svogerskabsforbindelser med købmænd i andre byer, bl. a. med de meget indflydelsesrige familier Flindt, Hincheldey og Wichmand. En familiekreds, omfattende en væsentlig del af landsdelens købmænd toner frem.

Når henses til at købmandsskab har været den eneste af byernes næringsgrene, som har muliggjort en rimelig leveford, må købmændene have haft alvorlige bekymringer m. h. t. anbringelsen af de sønner, som der ikke var plads til i købmandshandelen eller som ikke havde anlæg for handel. Og tilsvarende bekymring for overtallige døtre. Her er godsejerne kommet til hjælp. »Familien« havde nær forbindelse med godsejere. To af »familiens« medlemmer var blevet godsejere: Nykøbing-købmanden Bertel Wichmand havde 1726 købt Engestofte, og Nysted-købmanden Jacob Flindt havde 1732 købt Nielstrup. Men der var også anden forbindelse. Godsejere var debitorer hos købmænd. Det er rimeligt at antage, at forholdet mellem gods-ejer og købmand undertiden har været et sådant, at godsejeren ved udøvelsen af kaldsretten har hjulpet søn eller svigersøn af købmand til præstekald.

En købmandsdatter kunne dog blive præstekone uden godsejerhjælp. Sognepræsten i Vester Ulslev Cort Jørgen Wærløs havde været enkemand i et helt år, da han d. 19. april 1751 holdt samfrændeskifte med sine børn, hvorved det fastsloges, at boets værdi var 2 rdl.^{52b}. 9 dage forinden var købmand Ole Rasmussen blevet begravet, og en måned efter, d. 22. maj giftede præsten sig med den afdødes datter, som ved skiftet efter faderen arvede 2578 rdl.

Man må forestille sig købmændene som socialt hævede over byernes jævne håndværkerbefolkning. De var præsterne socialt jævnbyrdige og havde desuden forbindelse – også slægts- og svogerskabsforbindelse med de mere velstillede indbyggere i Maribo uden for købmandsstanden. Og de omgikkes tillige godsejerne.

NOTER

Henvisning til skifteprotokol for købstadsskifter er undladt, hvor det af sammenhængen fremgår, hvilket skifte det drejer sig om, idet skiftet da kan findes gennem protokollens register.

Nykøbing betyder overalt Nykøbing på Falster.

Af de i noterne anvendte forkortelser skal iøvrigt nævnes:

L-F. årb.	Lolland-Falsters historiske samfunds årbog.
L-F. St. a.	Lolland-Falsters stiftamts arkiv.
M. S. og P.	Maribo skøde- og panteprot. 1738–84.
Ms. h. g. Spr.	Musse herreds provstis skifteprot. II. 1744–68, III 1768–88, IV 1787–1823.
r-a.	rådstuearkiv.
S. k. b.	Sakskøbing købstads breve.
S. S. og P.	Sakskøbing skøde- og panteprot. 1729–77.

- 1 Indberetningerne blev afgivet som led i en forud for Kommercekollegiets genoprettelse iværksat undersøgelse af den økonomiske tilstand i købstæderne og på landet. De lollandske er trykt i L-F. årb. 1918, 34.
- 2 Erhvervshistorisk årbog 1954, 126.
- 2a Hovedkilderne er kærnerregnskaber i Sakskøbing og Maribo rådstuearkiver, skifteprotokoller og skøde- og panteprotokoller i byfogedarkiverne, kirkebøger og forskellige arkivalier i Lolland-Falsters stiftamts arkiv, således brandtaksationer, ekstraskatter til staten og byskatterne for 1737. Forholdet er det, at de to byers kærnerregnskaber, hvorved byskattelisterne ligger som bilag, kun er bevaret fra 1772. Fra de foregående år findes nogle få byskattelister i stiftamtsarkivet.
- 3 L-F. St. a. S. k. b. 1738.
- 4 Gennemsnittene for mænd med uoplyst erhverv og for kvinder gælder kun for henholdsvis 10 og 7 personer, idet der i hver gruppe er bortset fra en person, som uden at betale nogen meget stor skat dog betalte væsentligt mere end gruppens øvrige medlemmer.
- 4a Der optræder i artiklen 3 personer ved navn Jochum Blich: Den ældste J. B. fik borgerskab i Sakskøbing 1728 og døde 1766. Han nævnes i omtalen af skattelisterne 1737 og 1743 samt af brandtaksationen 1761, hvor han kaldes J. B. den ældre. Skiftet 1755 efter hans 1. hustru anføres i fortegnelsen over skifter. – Deres søn J. B., kaldet J. B. den yngre fik borgerskab i Sakskøbing 1757 og døde 1785. Han nævnes i omtalen af brandtaksationen 1761 og af skattelisterne 1772 og 1782. Sidstnævntes brodersøn Jochum Blich (søn af Jens Blich) fik borgerskab i Sakskøbing 1788, men flyttede allerede året efter til Maribo. Han optræder i Sakskøbing ekstraskatteliste 1789 og i Maribo brandtaksation 1791.
- 5 L-F. st. a., Varia, pakken: Extraskat-Ligninger m. v. 1725–29, lægget: Ligning af bidrag til Kbhvns. genopbygn. e. branden 1728.
- 6 Byens indbyggertal på denne tid kendes ikke. I 1672 var det 272, i 1769 424 og i 1787 533.
- 6a Rentekammeret 2244.258. – Der findes hverken for Sakskøbing eller for Maribo byskattelister, der ligger nærmere på 1743 end listerne for 1737.
- 7 S. r-a., kærnerregnskab 1789.
- 8 Den samlede byskat var i 1789 godt dobbelt så stor som i 1737. Dette har for-

- bindelse med, at indkvarterings-hjælpekatten til staten, 147 rdl. 4. m. ikke er opkrævet hos borgerne, men udredet af byskattens provenu.
- 9 L-F. St. a. S. k. b. 1786.
 - 10 Rentekammeret 2423.739.
 - 11 L-F. St.a. S. k. b. 1757.
 - 12 Kæmnerregnskaber i S. r-a.
 - 13 L-F. St. a. Brandtaksationsforretninger for samtlige købstæder, 4 pkr.
 - 14 Johan Jørgensen: Køge i det 18. århundrede i Arkiv, 1. bd., 253.
 - 15 Der er ved beregningen af gennemsnitstallene bortset fra boerne 5b, 5c og 7b.
 - 16 Skifte 1731 e. Jørgen Nielsen, S. Spr. 1728–39, 64 (ingen oplysning om husets størrelse) og skifte 1757 e. Knud Matsens hustru, S. Spr. 1739–70, 645, huset var på 4 fag.
 - 17 Ms. h. g. Spr. IV, 1.
 - 18 Sst. II, 80.
 - 19 Sst. III, 15.
 - 20 Ikke d. 10. jan. 1777 som anført hos Wiberg.
 - 21 Ms. h. g. Spr. III, 180.
 - 22 I 1737 drejede det sig om byens udgifter til sognekapellan, organist, læge, dansk skoleholder, vægter, rektor og brandvæsen.
 - 23 L-F. St. a. M. k. b. 1752 og 1764. – Danske Lov 3.–6.–3. er sålydende: »Alle, som boe i Købstæderne, af hvad Stand de og ere, og i hvad Frihed de sig kunde paa-beraabe, skulle give Kirkebetienterne deris Rettighed, saa og holde det ved lige, som de selv Nytte og Fordeel af have.«
 - 24 L-F. St. a. M. k. b. 1752.
 - 25 Det er i skattelisten anført, at han i alm. skat kun er ansat for ½ år, men for et år af grunden. Han fik borgerskab 15. aug. 1737. – Ved skattens påligning har moderen, Benjamin Linds enke (nr. 2 i tabellen) åbenbart haft købmandshandelen.
 - 26 Antagelig den i byfogedindberetningen nævnte Bendix Hertz med husstand.
 - 26a Rentekammeret 2244.257.
 - 27 Byregnskab i M. r-a. – Af hensyn til sammenligning med formueskattelisten 1789 havde det været bedre, om – som i Sakskøbing – byskattelisten 1789 kunne benyttes. Maribo byskattelister er imidlertid mangelfulde hvad angår skatteydernes erhverv. 1787 er derfor valgt, idet folketællingen er benyttet ved erhvervsgrupperingen. Ekstraskattelisten giver oplysning om erhverv men har ikke kunnet benyttes, da den ikke indeholder alle byskattelistsens personer.
 - 28 Gennemsnittet gælder for kun 9 daglejere, da den tiende skilte sig ud fra de øvrige ved at eje fast ejendom, som var sat til 3 rdl. i grundskat. – Kun 3 af de øvrige ejede fast ejendom.
 - 29 L-F. St. a. M. k. b. 1764.
 - 30 S. S. og P.
 - 31 M. S. og P.
 - 32 L-F. årb. 1918, 79.
 - 33 Der er her tale om summen af de tinglyste obligationers pålydende. Tallene giver således ikke noget billede af, hvor stor en kapital de pågældende kreditorer har haft udlånt. Tallene giver blot et fingerpeg om forholdet mellem deres udlåns-virksomheds omfang. Adskillige kapitaler blev inden for den undersøgte periode udlånt flere gange og indgår altså flere gange i optællingen. – De fleste obligatio-

ner kvitteredes og udslettedes efter ganske få års forløb. I mange tilfælde har debitor da måttet skaffe sig et lån andetsteds. I adskillige ejendomme har den ene kreditor afløst den anden perioden igennem. Kreditorskifte fandt ikke altid sted på samme tidspunkt som ejerskifte. Det hyppige kreditorskifte viser forskellen fra vor tids realkredit: man kunne ikke komme ud af kreditorforholdet ved at sælge kasseobligationer. Men det var ikke blot kreditorskifte der fik det i periodens løb tinglyste obligationsbeløb til at svulme op. Det samme gjorde ejerskifterne, idet der praktisk taget altid blev tinglyst obligation fra den nye ejer. Og dertil kom de tilfælde, hvor der blev tinglyst ny obligation, skønt både kreditor og debitor forblev de samme, men hvor gælden blot var blevet forøget eller formindsket. – De her beskrevne forandringer kunne naturligtvis, som vi nu gør det, have været ordnet ved transporter eller andre påtegninger på obligationerne, men noget sådant brugtes åbenbart ikke dengang ved de to byting. I S. S. og P., som er grundlaget for det ovenfor om obligationernes korte levetid anførte, findes kun et par tinglyste påtegninger, og de synes ikke hyppigere i M. – I et andet plan end summen af de til de enkelte grupper eller enkelte personer udstedte pantebrevs beløb ligger tallene – navnlig fra skifterne og ekstraskattelisterne – for de enkelte personers formue og tallene for de offentlige kapitaler.

- 34 Det kan ikke udelukkes, at en del af disse midler er umyndiges midler under præstens bestyrelse.
- 35 Peter Willumsens enke solgte 1743 farveriet til farver Henrik Pihl. 1748 måtte dennes svoger, forvalter Laurs Nielsen som panthaver tiltræde farveriet, som han solgte til farver Christian Feilberg. Efter dennes død 1749 blev hans enke, Maria Elisabeth Nauschutz i 1750 gift med farver Severin Kaalund, som døde 1753. Enken drev farveriet videre, indtil det 1760 overgik til hendes stiftsøn, Jens Feilberg. En søster til Maria Elisabeth Nauschutz var gift med Sognepræst i Nørre Vedby Christian Poulsen.
- 36 Det er konstateret, at obligationer med samlet pålydende 5273 rdl., udstedt i årene til og med 1741 er aflyst efter 1741, samt at der efter Johan Reimers død og indtil 1759 er aflyst obligationer til ham med samlet pålydende 4676 rdl.
- 36a Identisk med den i bilaget under nr. G8 anførte Jørgen Wichmand.
- 37 Orebygård gods' Spr. 1761–1811, 51.
- 38 Se herom redegørelsen i note 33.
- 39 S. r-a., fattigvæsenets regnskabsprot. 1792/93–1809.
- 40 L-F. St. a., M. fattigregnskab 1717/18–19/20.
- 41 M. r-a., hospitals- og fattigvæsenets regnskabsprot. 1762–1875.
- 42 S. kirkeregnskabsbog 1742–1830.
- 43 M. ditto 1688–1755.
- 44 S. skoles regnskabsprot. 1695–1739.
- 45 M. skoleregnskabsbog 1680–1731.
- 46 L-F. St. a regnskabet for den geistl. enkekasse, 1719–61/62, 1 pk.
- 47 L-F. S. og P. 1744–61, 160.
- 48 Sst. 195.
- 49 Sst. 622.
- 50 En sletdaler er lig 2/3 rigsdaler.
- 51 S. S. og P. 12, 13, 30, 31, 67, 68, 108, 107, 126, 127, 190, 190 og 234
- 52 S. S. og P. 230, 230, 233, 234, 250, 259 og 260.

- 52a d. og g. (død og gift) efterfulgt af et sogn og et årstal (d. Nykøbing 1750) henviser til kirkebogen som kilde. – Af hensyn til overskueligheden anføres kun årstallene.
- 52b Ms. h. g. Spr. II, 232.
- 53 Fuglse h. g. Spr. 1751–89, 222.
- 54 Orebygård gods' Spr. 1727–61, 7 og Spr. for kongens gods på Fejø, Femø, Askø og Vejrø 1744–53, 31.
- 55 Af brev af 20. marts 1751 fra byfogeden i Nysted til stiftsbefalingsmanden (L-F. St. a., Nysted k. b. 1751) fremgår, at han boede i Nysted, hvor han havde hus og gård, og at han »mest lever af sine midler«.
- 55a Rigsarkivet, Waisenhusets skoleprot. 1727–1823, 308.
- 56 Pers. T. 12-1-53.
- 57 Aalholm m. fl. amters Spr. 1747–55, 84.
- 58 Ms. h. g. Spr. II, 199.

Købmandsfamilierne i Sakskøbing og Maribo

A. Købmand i Sakskøbing Peder Olsens familie 1757.

- A1. *Peder Olsen* (s. af købmand i S. Ole Rasmussen, d. 1751 og Else Christence Nielsdatter Vandel d. 1744, søster til Sara Nielsdatter Vandel, B1) d. S. 1771, borgerskab 1752, g. Fejø 1752 med Ide Margrethe Hoe (d. af sognepræst i Døllefjelde-Musse Mouritz Hoe og Charlotte Kirstine Nielsdatter Friborg), d. S. 1799.

Peder Olsens helsøstre:

- A2. *Anna Marie Olsdatter*, d. S. 1792, g. S. 1751 med sognepræst i Vester Ulslev Cort Jørgen Wærløs (s. af sognepræst i Tingsted Peter Lauritsen Wærløs og Anna Marie Cortsdatter Plum), d. Vester Ulslev 1768.
- A3. *Lucia Olsdatter*, d. Horbelev 1797, g. S. 1757 med sognepræst i Horbelev-Falkerslev Hans Peter Koch (s. af degn i Aastrup ved Haderslev Jeppe Hansen Koch og Cathrine Magdalene Wiis), d. Horbelev 1806.

Peder Olsens halvbroder af faderens ægteskab med Anna Larsdatter Wedbye:

- A4. Forpagter på Lolland *Rasmus Olsen*, d. tidligst 1803, g. Nakskov 1751 med Margrethe Jacobsdatter (d. af rådmann i Nakskov Jacob Nielsen og Kirsten Tønnesdatter Bay), d. M. 1758.

Ide Margrethe Hoes helsøskende:⁵³

- A5. *Elisabeth Hoe*, d. S. 1787, g. 1750 med sognepræst på Fejø *Jens Nielsen Vandel*, B4.
- A6. *Else Hoe*, d. Nysted 1760, g. Nysted 1741 med købmand i Nysted (borgerskab 1741) Lars Siøe (s. af skipper i Oreby Niels Siøe), d. Nysted 1773. Han var broder til købmand i Nykøbing Niels Jensens 1. hustru, I2 og til købmand i Maribo Mads Læsøes 1. hustru, K1⁵⁴.
- A7. *Anna Hoe*, levede 1758, g. Nysted 1749 med rentier⁵⁵ i Nysted Jørgen Knaph, d. Nysted 1760.
- A8. *Charlotte Hoe*, ugift i 1757.

A9. *Niels Hoe*, levede 1766 i Nyborg.

A10. *Henrich Hoe*, skoleholder i Eltang ved Kolding. Han og hans hustru afgik ved døden 1761–67.^{35a}

B. Købmand i Sakskøbing Hans Christian Fritschers familie 1757.

B1. *Hans Christian Fritscher* (s. af slotsmurermester i Nykøbing Christian Fritscher og Kirstine Marie Wichmand), d. S. 1766, borgerskab 1740, g. S. 1740 med *Sara Nielsdatter Vandel* (d. af købmand i S. Niels Jensen og Lucie Pedersdatter Bert), d. Aabenraa 1787. – Hun havde været g. med købmand i Sakskøbing *Christopher Reimer*, I8.

Hans Christian Fritschers halvsøstres ægtefæller:

B2. Købmand i Nykøbing *Hans Henrich Hincheldey* (s. af købmand i S. Evert Hincheldey og Margrethe Pedersdatter Bert, søster til den under B1 nævnte Lucie Pederdatter Bert), d. Nykøbing 1762. Hustruen, Dorothea Eleonora Fritscher døde Nykøbing 1755.

B3. Byskriver i Stege, exam. jur. *Ole Paasche*, d. Stege 1761. Hvornår hustruen, Margrethe Sophie Fritscher døde, vides ikke.

Sara Nielsdatter Vandels helsøskende:

B4. Sognepræst på Fejø *Jens Nielsen Vandel*, d. 1770, g. 1750 med *Elisabeth Hoe*, A5.

B5. Købmand i Nykøbing *Caspar Nielsen Vandel*, d. Nykøbing 1786, g. Nykøbing 1745 med Maria Dorothea Thuesen (d. af købmand i Nykøbing Oluf Hansen Thuesen og Anna Margrethe Jacobsdatter Bliskov), d. Nykøbing 1766.

B6. *Anna Nielsdatter Vandel*, d. Nykøbing 1789, g. S. 1745 med købmand i Nykøbing *Niels Jensen*, I2.

B7. *Cecilie Margrethe Nielsdatter Vandel*, d. 1769, g. S. 1746 med sognepræst i Utterslev Jochum Brockdorf Suhr (s. af sognepræst i Købelev Bernt Frederiksen Suhr og Christine Hansdatter Hornemann og broder til sognepræst i Købelev Frederik Suhr G9), d. Utterslev 1767.

Sara Nielsdatter Vandels afd. halvsøsters mand:

B8. Købmand i Sakskøbing *Jochum Blich*, C1.

C. Købmand i Sakskøbing Jochum Blichs familie 1757.

C1. *Jochum Blich* (s. af købmand i Nakskov Jochum Blich og Sindel Marie Tollesdatter), d. S. 1766, borgerskab 1728, g. 2) Stokkemærke 1755 med Cecilie Dorothea Collin (d. af købmand og rådmann i Nykøbing Mads Jensen Kolding og Abigael Jørgensdatter Wiel), d. Stokkemærke 1757. Han havde været g. m. en halvsøster til Sara Nielsdatter Vandel, jvfr. B8.

Jochum Blichs afd. søsters mand:

C2. Ejer af Glostrupgård i Købelev sogn *Anders Poulsen* (s. af ejer af Glostrupgård Poul Andersen), d. Købelev 1757.

- Cecilie Dorothea Collins søster:
- C3. *Bodil Marie Collin*, d. 1766, enke efter sognepræst i Stokkemarke Peder Jensen Blicher, (s. af sognepræst i Bælum og Solbjærg, Jens Ove Blicher) d. 1746.
- Cecilie Dorothea Collins afd. søsters mand:
- C4. Færgemand i Sundby, Toreby sogn *Wilhelm Kaalund*, d. Toreby 1760, g. Toreby 1755 med Barbara Catharina Hachenberg, d. Toreby 1760.
- D. Købmand i Sakskøbing Jens Blichs familie 1757, omfattende købmand sst. Jochum Blich (den yngre).
- D1. *Jens Blich* (s. af købmand i Sakskøbing Jochum Blich, C1 og Anna Margrethe Jensdatter), d. S. 1786, købmand (borgerskab 1755), vintapper og postmester, g. S. 1755 med Bodil Kirstine Høy (d. af købmand i Nysted Lauritz Christensen Høy og Anna Jacobsdatter Flindt), d. S. 1762
- Jens Blichs helsøskende:
- D2. Købmand i Sakskøbing *Jochum Blich*, d. S. 1785, borgerskab 1757, ugift i 1757.
- D3. *Lucia Blich*, f. S. 1740, ugift i 1757.
- Bodil Kirstine Høys halvsøskende af moderens 2. og 3. ægteskab med henholdsvis købmand i Maribo, senere i Nysted Thomas Reimer og tolder i Nysted Mathias Johan Wederkinch var alle mindreårige i 1757.
- E. Købmand i Sakskøbing Chreinhoft Juniors familie 1757.
- E1. *Chreinhoft Junior* (s. af skræder i Maribo, senere i Nysted Jørgen Hansen Junior og Catharine Elisabeth Hansdatter) d. S. 1786, først købmand i Nysted, borgerskab i S. 1743, enkemand, hans hustru, Anna Elisabeth Marcusdatter døde S. 1756. Hendes slægt kendes ikke.
- Chreinhoft Juniors helbroder:
- E2. Købmand i Nysted *Hans Junior*, d. S. 1768, g. S. 1736 med Magdalene Larsdatter (d. af købmand, vejer og måler, fra 1743 byskriver i Sakskøbing Lars Rasmussen Rostocker), d. S. 1767.
- F. Købmand i Sakskøbing Jørgen Tofts familie 1757, omfattende købmændene i Maribo Mathias Nicolai Huusbye og Niels Toft.
- F1. *Jørgen Toft* (s. af købmand i Maribo Jacob Nielsen), d. S. 1760, købmand (borgerskab 1732) og vintapper, g. med Marie Rasmusdatter Lund, d. S. 1764.
- To søskende til Jørgen Toft kendes:
- F2. *Anna Toft*, d. M. 1757, g. M. 1737 med købmand i Maribo *Mathias Nicolai Huusbye*, d. M. 1757, borgerskab 1737. Hans slægt kendes ikke.
- F3. Købmand i Maribo *Niels Toft*, d. M. 1767, g. M. 1733 med *Vibeke Reimer*, I7.

Marie Rasmusdatter Lunds søster:

F4. *Karen*, d. Stubbekøbing 1757, enke efter skipper i Stubbekøbing Hans Johansen Dreier, d. Stubbekøbing 1749.

Marie Rasmusdatter Lunds afdøde brødrers ægtefæller:

F5. *Johanna Margrethe Jørgensdatter* (d. af Jørgen Jacobsen og Gundel Hansdatter Montros), d. Stubbekøbing 1761, enke efter købmand i Stubbekøbing Andreas Rasmussen Lund, d. Stubbekøbing 1755.

F6. *Else*, enke efter Brøndel Rasmussen, nu g. m. skipper i Stubbekøbing Peder Rasmussen Kiep, bgr. Stubbekøbing 1763.

G. Købmand i Maribo Knud Pedersen Søllings familie 1757.

G1. *Knud Pedersen Sølling* (s. af købmand i M. Peder Knudsen Sølling og Margrethe Reimer), d. M. 1760, borgerskab 1735, g. Engestofte 1734 med Mette Kirstine Wichmand (d. af købmand i Nykøbing, ejer af Engestofte Bertel Wichmand og Bodil Cathrine From), d. M. 1778.

Søskende til Knud Pedersen Sølling kendes ikke.

Mette Kirstine Wichmands helsøskende:⁵⁶

G2. Sognepræst i Flemløse, Fyn, *Hans Wichmand*, d. 1768, g. 1739 med Sophie Amalie Lauridsdatter (d. af sognepræst i Flemløse Laurids Hansen og Anna Marie Bertelsdatter), d. 1774.

G3. *Lisbeth Cathrine Wichmand*, d. 1800, g. 1730 med apoteker i Nykøbing Claus Seidelin (s. af apoteker sst. Friderich Seidelin og Karen Clausdatter), d. 1782.

G4. Kaptajn i marinen *Povel Wichmand*, d. 1787, formentlig ugift.

G5. Dr. med. læge i Aalborg, landfysikus *Bertel Wichmand*, d. 1770 ugift i 1757.

G6. Sognepræst i Herredskirke-Løjtofte *Laurids Wichmand*, d. 1764 g. 1754 med Maria Dorothea Kaalund (d. af sognepræst i Tirsted Jens Kaalund og Anna Jessen), d. 1818.

G7. Oberst *Thomas Friderich Wichmand*, d. 1803, g. 1757 med Ingeborg Cathrine Braës (d. af ejer af Kokkedal Peter Enevold Braës og Anna v. Buchwald), d. 1802.

G8. *Jørgen Wichmand*, d. 1797, ugift, bestyrede 1757 Engestofte for moderen.

G9. *Anna Elisabeth Wichmand*, d. 1767, g. 1752 med sognepræst i Købelev Frederik Suhr (broder til sognepræst i Utterslev Jochum Brockdorf Suhr, B7), d. 1767.

H. Købmand i Maribo Niels Staals familie 1757.

H1. *Niels Staal* (s. af degn i Halsted Tønne Mortensen Staal), d. M. 1794, borgerskab 1741, opsagt 1789, g. M. 1740 med *Margrethe Thorsmede* (d. af arrestforvarer i København Hans Olsen Lidø og Anna Kristine Olsdatter), d. M. 1775.

Margrethe Thorsmede havde været g. med købmand i Maribo *Hans Reimer*, I9.

Niels Staals søster:

H2. *Margrethe Marie Staal*, d. 1801, g. 2) 1757 med degn i Slemminge Rasmus Bernt Østrup (s. af sognepræst i Vaabensted Peder Rasmussen Østrup), d. 1791.

Margrethe Marie Staal blev g. 1) 1751 med degn i Slemminge Hans Carstensen Reimer (s. af bissekræmmer i Maribo Carsten Reimer, som var broder til Margrethe Reimer (se G1)), d. 1756.

Margrethe Thorsmedes søskende kendes ikke.

I. Købmand i Maribo Peder Jensens familie 1757.

I1. *Peder Jensen*, d. M. 1777, købmand og skipper, g. 1740/41 med Anna Marie Reimer (d. af købmand i Maribo Laurs Reimer og Inger Thomasdatter), d. M. 1792.

To brødre til Peder Jensen kendes:

I2. Købmand i Nykøbing *Niels Jensen*, d. Nykøbing 1771, g. S. 1745 med *Anna Nielsdatter Vandel*, B6.

Niels Jensen havde været g. 1) med Anna Siøe, d. 1742, søster til købmand i Nysted Lars Siøe, A6 og til købmand i Maribo Mads Læsøes 1. hustru, K1.

I3. Skipper på Fejø *Ole Jensen*.

Anna Marie Reimers søskende:

I4. Sognepræst i Skaarup og Tved, Fyn *Johan Reimer*, d. Skaarup 1764, g. med Margrethe Kabbus, d. Skaarup 1765.

I5. Konsumtionsforpagter i Maribo samt toldforpagter ved Bandholm toldsted *Mathias Reimer*, d. Østofte 1759, g. Nysted 1743 med Kristiane Hagemeyer (d. af forpagter på Skørringe Johan Casper Hagemeyer og Margrethe Pahl), levede endnu 1770.

I6. *Karen Reimer*, d. Stubbekøbing 1761, g. M. 1733 med købmand i Stubbekøbing Jens Benzon (s. af sognepræst i Slangerup Niels Nielsen Benzon og Gundel Richardtsdatter Villumsen og broder til byfoged i Stubbekøbing Christian Benzon, L9), levede 1759.

I7. *Vibeke Reimer*, d. M. 1774, g. M. 1733 med købmand i Maribo *Niels Toft*, F3.

Anna Marie Reimers afd. brøders hustruer:

I8. *Sara Nielsdatter Vandel*, g. 1) S. 1737 med købmand i Sakskøbing *Christopher Reimer*, d. S. 1738, 2) S. 1740 med købmand i Sakskøbing *Hans Christian Fritscher*, B1.

I9. *Margrethe Thorsmede*, g. 1) M. 1737 med købmand i Maribo *Hans Reimer*, d. M. 1739, 2) M. 1740 med købmand i Maribo *Niels Staal*, H1.

K. Købmand i Maribo Mads Læsøes familie 1757.

K1. *Mads Læsøe*, bgr. M. 1. sep. 1757, borgerskab 1742, havde før den tid

været købmand på Femø med borgerskab i Sakskøbing, g. 2) 1747/48 med Anna Margrethe Volchartsen (d. af Henning Volchartsen).

Mads Læsøe havde været g. med en i 1741 afd. søster til købmand i Nysted Lars Siøe, A6 og til købmand i Nykøbing Niels Jensens 1. hustru, I2.

Lars Siøes slægt kendes ikke.

Anna Margrethe Volchartsens søskende:⁵⁷

K2. *Mette Sybille Volchartsen*, g. ca. 1740 med byfoged i Sakskøbing Morten Hammer, d. S. 1757. Hun overlevede ham.

K3. *Volchart Volchartsen*, var 1747 hos en købmand i Kalundborg, hans senere skæbne kendes ikke.

K4. *Christopher Volchartsen*, var 1747 gartner på Sjælland hos geheimeråd v. Berckentin, hans senere skæbne kendes ikke.

L. Købmand i Maribo Mathias Møllers familie 1757.

L1. *Mathias Møller*, (s. af købmand i Maribo Johan Møller og Anna Magdalene Rasmusdatter Martner), d. M. 1767, borgerskab 1737, g. før 1745 med Mette Christina Bildsøe (d. af sognepræst i Kettinge Lorentz Bildsøe og Anna Sophie Lundt), d. M. 1786.

Mathias Møllers halvsøskende af moderens 2. ægteskab med købmand i Nykøbing og Maribo Benjamin Jacobsen Lind:

L2. *Engel Elisabeth Lind*, g. M. 1740 med prokurator i Nykøbing, senere i Ryde Cort Christian Christensen (s. af prokurator og rådmænd i Holbæk Christen Christensen og Johanne Marie Gravenhorst), d. i Ryde 1757. Tidspunktet for hendes død kendes ikke.

L3. *Magdalene Dorothea Lind*, d. Stokkemarke 1768, ugift.

L4. *Christine Marie Lind*, d. Stokkemarke 1800, g. M. 1749 med sognepræst i Stokkemarke Jørgen Sebbelov (s. af skipper i Næstved Christopher Sebbelov og Esther Sophie Læsøe), d. Stokkemarke 1770.

Mette Christina Bildsøes søskende:⁵⁸

L5. Dr. theol, sognepræst ved Sct. Nicolai kirke i København, senere biskop i Aarhus *Poul Mathias Bildsøe*, d. 1777, g. 1757 med Elisabeth Sophie Hagerup (d. af biskop i Trondhjem Eiler Hagerup og Karen Amundsdatter Barhow), d. 1773.

L6. *Oluf Lundt Bildsøe*, d. 1766 i Norge, exam. jur. 1752, var 1749 skriverkarl i Bergen, blev 1758 foged på Bergensegnen, ugift i 1757.

Mette Christina Bildsøes afd. søstres ægtefæller:

L7. Sognepræst i Horslunde-Nordlunde *Claus Wiinholt* (s. af brygger i København Christian Wiinholt og Elisabeth Pedersdatter Gyrsting), d. 1771, g. 1747 med Karen Schritzmeyer (d. af sognepræst i Errindlev-Olstrup Knud Leonard Schritzmeyer), d. 1765. Hans 1. hustru, Dorothea Bildsøe døde 1745.

L8. Dr. juris, professor ved Københavns universitet og generalauditør for søetaten *Peder Kofod Ancher* (s. af sognepræst i Larsker og Gudhjem

Jørgen Ancher og Johanne Kofod), d. 1788, g. 1751 med Johanne Marie Sevel (d. af sognepræst i Asminderød-Grønholt Hans Just Sevel og Anna Beate Dreier), d. 1788. Hans 1. hustru, Sophie Amalie Bildsøe døde 1746.

- L9. Byfoged i Stubbekøbing *Christian Benzon* (broder til købmand i Stubbekøbing Jens Benzon, I6), d. Stubbekøbing 1765, g. 1746 med Dorothea Margrethe Buch, d. 1804. Hans hustru Gørvel Cathrine Bildsøe døde Stubbekøbing 1740.